

ЗВІТ
про стратегічну екологічну оцінку
Програми економічного і соціального
відновлення та розвитку
Чернігівської області на 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Зміст та основні цілі Програми економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік, її зв'язок з іншим документами державного планування	3
2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнольні зміни цього стану, якщо програму не буде затверджено.....	8
3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень.....	34
4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються Програми, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом.....	39
5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються Програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки.....	43
6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків..	45
7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми.....	47
8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалась стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення.....	50
9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.....	51
10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності).....	54
11. Резюме нетехнічного характеру	54
Список використаних джерел.....	55

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку.

Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи.

Метою СЕО є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

В Україні створені передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. З 12 жовтня 2018 року в Україні вступив в дію закон «Про стратегічну екологічну оцінку».

1. Зміст та основні цілі Програми економічного і соціального та розвитку Чернігівської області на 2024 рік, її зв'язок з іншим документами державного планування

Програма економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік (далі – Програма) направлена на виконання стратегічного бачення регіону – перетворити Чернігівщину на інвестиційно та туристично привабливий, конкурентоспроможний, екологічно чистий, доброзичливий, соціально стабільний, комфортний для життя, роботи та відпочинку регіон, з унікальним природно-рекреаційним потенціалом, сприятливими умовами для ведення бізнесу, інноваційною економікою, високим рівнем інформатизації та сучасною сферою послуг.

При розробленні Програми було враховано, що першочерговим кроками на сьогоднішній день, в умовах повномасштабного вторгнення Росії у Україну, є відновлення та створення умов для подальшого розвитку.

Програма розроблена відповідно до Закону України «Про державне

прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» та враховує основні засади Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про засади державної регіональної політики».

Програма враховує результати аналізу соціально-економічної ситуації в області у 2022-2023 роках та відповідає завданням і положенням Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695), Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, визначених ООН, Указу Президента України «Про цілі сталого розвитку України до 2030 року» від 30.09.2019 № 722, а також Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, затвердженої рішенням сесії обласної ради від 18.12.2019 № 4-21-VII (зі змінами). У Програмі визначено ключові заходи, які необхідно вжити для досягнення пріоритетних завдань розвитку Чернігівщини у 2024 році.

Ініціатором розроблення Програми виступила Чернігівська обласна військова адміністрація (розпорядження ОВА від 29.09.2023 № 640 «Про розроблення проекту Програми економічного і соціального відновлення та розвитку області на 2024 рік»). Програма розроблена Департаментом економічного розвитку облдержадміністрації за участі та з урахуванням пропозицій структурних підрозділів Чернігівської обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів виконавчої влади.

Програма містить основні показники економічного та соціального розвитку області на 2024 рік, які враховують існуючі тенденції соціально-економічного розвитку регіону та базуються на прогнозних макропоказниках економічного і соціального розвитку України, та окремих припущеннях, наданих Міністерством економіки України при розробці проекту Закону України «Про державний бюджет України на 2024 рік». Вони розраховані на підставі статистичних даних, намірів суб'єктів господарювання усіх форм власності, організацій, структурних підрозділів обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів виконавчої влади.

Складовою Програми також є перелік регіональних цільових програм, які передбачається реалізовувати в області у 2024 році. Фінансування заходів цих програм здійснюватиметься з урахуванням реальних можливостей місцевих бюджетів, цільових коштів з державного бюджету та інших джерел, не заборонених чинним законодавством України.

Крім того, Програма містить перелік найбільш пріоритетних проєктів, які доцільно фінансувати у 2024 році із залученням коштів обласного бюджету.

Метою Програми є відродження економічного потенціалу регіону та його соціальної сфери для забезпечення гідних умов життя та добробуту населення області на підставі позитивних структурних зрушень в економіці, забезпечення її розвитку та підвищення її конкурентоспроможності на основі подолання негативних наслідків впливу російської збройної агресії шляхом відновлення зруйнованих та пошкоджених об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, стимулювання інвестиційної діяльності та ділової активності

малого і середнього бізнесу, подальшого підвищення енергоефективності об'єктів житлово-комунального господарства та соціальної сфери, підвищення комфортності проживання громадян за рахунок відбудови, відновлення та розвитку транспортної інфраструктури, створення сприятливих умов для відновлення розвитку територіальних громад, вирішення соціальних і гуманітарних питань.

У Програмі передбачено комплекс основних завдань та заходів, спрямованих на відновлення та стабілізацію роботи і розвиток виробничої та соціальної сфери області у 2024 році, відповідно до Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року (далі – Стратегія) та пріоритетів розвитку регіону шляхом взаємодії обласної державної адміністрації, органів місцевого самоврядування та громадськості.

Завдання і заходи Програми визначені в контексті пріоритетів Стратегії і спрямовані на реалізацію стратегічних цілей, а саме:

1. Розвиток людського потенціалу.
2. Комфортні та безпечні умови для життя.
3. Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.
4. Прискорений інноваційний розвиток пріоритетних сфер економічної діяльності.
5. Ефективне багаторівневе врядування та управління територіальним розвитком.

Пріоритетами, які забезпечать розвиток регіону у 2024 році, будуть:

- ✓ постійний відкритий діалог з територіальними громадами;
- ✓ забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період;
- ✓ енергетична безпека, диверсифікація та автоматизація джерел енерго- та теплозабезпечення;
- ✓ проведення відновлювальних робіт житлового фонду області після руйнувань, завданих військовою агресією РФ проти України;
- ✓ відновлення пошкоджених виробничих, адміністративних приміщень комунальних підприємств та спецтехніки;
- ✓ забезпечення населення якісними житлово-комунальними послугами та належного функціонування інфраструктури і систем життєзабезпечення;
- ✓ створення сприятливих умов для збереження, відновлення та перезапуску підприємств промислового сектору та підприємницької діяльності області;
- ✓ поліпшення якості суспільних послуг, запровадження нових електронних сервісів в області та організація, координація роботи у сфері цифрового розвитку;
- ✓ надання мешканцям області якісних адміністративних та соціальних послуг;
- ✓ розвиток зовнішньоекономічної діяльності та міжнародних відносин;
- ✓ забезпечення продовольчої безпеки регіону;
- ✓ підвищення якості та доступності освіти, медичного

обслуговування, соціального захисту, житлово-комунальних послуг, фізкультури і спорту,

✓ поліпшення стану навколишнього природного середовища.

Основні напрями Програми конкретизовані наступними завданнями:

1. Створення безпечових умов для повсякденної життєдіяльності громадян та забезпечення їх нагальних потреб:

1.1. Забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період;

1.2. Забезпечення стабільного функціонування споживчого ринку та продовольчої безпеки регіону;

1.3. Інформаційна і кібербезпека;

1.4. Енергетична безпека;

1.5. Екологічна безпека та адаптація до зміни клімату;

1.6. Забезпечення населення області якісною, доступною та вчасною медичною допомогою;

1.7. Якісна та доступна освіта;

1.8. Розвиток фізичної культури, спорту, молодіжної інфраструктури. Національно-патріотичне виховання. Забезпечення гендерної рівності;

1.9. Розвиток культурного та туристичного середовища;

1.10. Забезпечення соціального захисту населення, в т.ч. внутрішньо переміщених осіб. Підтримка дітей та сімей, оздоровлення дітей, розвиток відповідної інфраструктури;

1.11. Розвиток громадянського суспільства;

1.12. Надання якісних адміністративних послуг.

2. Комплексне відновлення інфраструктури регіону:

2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури та економіки;

2.2. Відбудова та стабільне функціонування соціальної та критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення житла;

2.3. Відновлення та розвиток дорожнього господарства, транспортної інфраструктури та зв'язку.

3. Відновлення стабільного функціонування економіки:

3.1. Розвиток промислового комплексу;

3.2. Сталий розвитку агропромислового комплексу;

3.3 Відновлення та стимулювання розвитку бізнесу;

3.4. Активізація інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності;

3.5. Міжнародне співробітництво;

3.6. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян

Досягнення запланованих показників передбачається здійснювати шляхом виконання обласних цільових програм, розробка, затвердження та внесення змін до яких проводитиметься виключно з дотриманням вимог Бюджетного кодексу України, чинних законодавчих і нормативно-правових актів.

Зокрема, це такі програми:

- Програма охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021–2027 роки, затверджена рішенням третьої сесії обласної ради восьмого скликання від 26.02.2021 № 45-3/VIII в редакції рішення тринадцятої сесії обласної ради восьмого скликання 10 лютого 2023 року № 6-13/VIII, зі змінами, внесеними розпорядженнями начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 02.02.2022 № 36, від 03.05.2023 № 221, від 06.07.2023 № 436, від 21.09.2023 № 623;

- Програма державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря зони «Чернігівська» на 2021-2025 роки, затверджена рішенням сьомої сесії обласної ради восьмого скликання від 30.11.2021 № 12-7/VIII;

- Програма протидії незаконним рубкам лісів і діяльності нелегальних деревообробних пунктів у Чернігівській області на 2020–2024 роки, затверджена рішенням двадцять третьої сесії обласної ради сьомого скликання від 12.05.2020 № 13-23/VII;

- Обласна Програма підтримки індивідуального житлового будівництва та розвитку особистого селянського господарства «Власний дім» на 2021–2027 роки, затверджена рішенням двадцять п'ятої сесії обласної ради сьомого скликання від 28.10.2020 № 42-25/VII, в редакції рішення 4 сесії обласної ради 8 скликання від 20.04.2021 № 7-4/VIII;

- Комплексна Програма підвищення конкурентоспроможності Чернігівської області на 2021–2027 роки «Чернігівщина конкурентоспроможна», затверджена рішенням другої (позачергової) сесії обласної ради восьмого скликання від 26.01.2021 № 5-2/VIII, в редакції рішення 4 сесії обласної ради 8 скликання від 20.04.2021 № 6-4/VIII, зі змінами, внесеними розпорядженнями начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 20.10.2022 № 384, від 11.04.2023 № 167, від 15.05.2023 № 261, від 28.08.2023 № 585;

- Комплексна Програма підтримки розвитку агропромислового комплексу Чернігівської області на 2021-2027 роки, затверджена рішенням другої (позачергової) сесії обласної ради восьмого скликання 26 січня 2021 року № 4-2/VIII в редакції рішення п'ятої сесії обласної ради восьмого скликання 03 серпня 2021 року № 9-5/ VIII;

- Обласна Програма «Питна вода Чернігівської області на 2022–2026 роки», затверджена рішенням шостої сесії обласної ради восьмого скликання від 22.10.2021 № 4-6/VIII;

- Регіональна програма розвитку автомобільних доріг загального користування місцевого значення на 2023–2024 роки, затверджена розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 14.02.2023 № 55, зі змінами внесеними розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 09.06.2023 № 352;

а також інші регіональні цільові програми (перелік яких міститься у додатку 2 до Програми).

Фінансування пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку регіону, у тому числі через регіональні та місцеві цільові програми, здійснюватиметься з урахуванням реальних можливостей відповідних місцевих

бюджетів, а також виділених фінансових ресурсів державного бюджету, приватних інвестицій, кредитних ресурсів та технічної допомоги міжнародних організацій.

Процедура СЕО дає можливість оцінити наслідки реалізації Програми на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, розробити заходи із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків її здійснення.

2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо Програму не буде затверджено

Чернігівська область розташована в північній частині України, на північному заході вона межує з Гомельською областю республіки білорусь, на півночі – з Брянською областю російської федерації, на сході – з Сумською, на заході та південному заході – з Київською та на півдні – з Полтавською областями України. Область займає територію у 31,9 тис. км², що становить 5,286% від загальної території України, та посідає 3 місце за розмірами.

За чисельністю населення область посідає 23 місце серед регіонів України (на 01.01.2022 становила 959,3 тис. осіб, що складає 2,33% від наявного населення України).

Обласним центром є місто Чернігів, у якому сконцентрована третина населення і основні екологічно небезпечні об'єкти.

Регіональна господарська система Чернігівської області має агропромислову спрямованість: у структурі валової доданої вартості області у 2021 році найбільша частка припадає на сільське, лісове та рибне господарство – 29,9%, на промисловість – 20,0%.

Провідними галузями промисловості регіону є: виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; машинобудування; виробництво гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.

Специфікою регіону є те, що у ньому майже відсутні великі промислові підприємства, але є сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу.

На півночі області переважають дерново-підзолисті ґрунти, а також сірі й світло-сірі опідзолені та торф'яно-болотисті, на півдні – чорноземи.

Клімат області помірно-континентальний, м'який, достатньо вологий. Зима малосніжна, у більшості років стійка, порівняно тепла, літо тепле й помірно вологе. Середньорічна температура повітря за повоєнний період становить 6-8°C тепла.

Чернігівська область належить до зони достатнього зволоження. Середня річна відносна вологість повітря складає 75-80% (від 50-70% у липні-серпні до 80-95% взимку). Протягом року спостерігається від 20 до 44 днів з відносною вологістю повітря 30% і менше.

Гідрографічна мережа Чернігівської області належить до басейнів великих річок Десна та Дніпро. В басейні річки Десна формується біля 22%

поверхневого стоку р. Дніпро та біля 15% стоку всіх річок України. Загальна довжина річкової мережі складає 5799,8 км, в тому числі великих річок – 657,6 км, середніх – 767,4 км, малих річок – 4374,8 км.

На Чернігівщині є різноманітні корисні копалини. Мінерально-сировинна база налічує близько 290 родовищ із облікованими запасами, 50% яких відносяться до паливно-енергетичної групи, 43,5% – до сировини для будівельних матеріалів, 5,5% – до підземних вод та 1% – до інших родовищ.

Загальнодержавне значення мають запаси високоякісних кварцових пісків та нафти. Нафтогазоконденсатні родовища зосереджені в Прилуцькому (Монастирищенське, Ромашівське, Тростянецьке, Малодівицьке нафтові родовища, Лесяківське, Гнідинцівське нафтогазоконденсатні родовища), і входять до Дніпровсько-Донецької нафтогазоносною області.

Найзначніші поклади торфу – у Чернігівському і Корюківському районах. Загальнодержавне значення мають запаси високоякісних скляних пісків (Чернігівський район, с. Олешня).

Велике промислове значення мають запаси високоякісних скляних пісків (Чернігівський район) та родовища крейди у Новгород-Сіверському районі (зокрема, значний економічний потенціал має Путивський крейдяний кар'єр) та цегельної сировини по всій території області.

Унікальні за своїми запасами й лікувальними якостями джерела мінеральних вод, що поширені в центральній частині регіону.

Область лежить у зонах мішаних лісів і лісостепу. Загальна площа земель лісового фонду становить 739,5 тис. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 659,9 тис. га. Відсоток вкритих лісом площ у різних районах неоднаковий: лісистість у північній частині – 20-41 % від загальної площі району, південних – 7-20 %.

Регіон має значний туристично-рекреаційний потенціал. До рекреаційного потенціалу відносяться території та об'єкти природно-заповідного фонду. Найбільшими з них в області є Ічнянський та Мезинський національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся», регіональні ландшафтні парки «Міжріччинський», «Ніжинський», «Ялівщина».

Атмосферне повітря

У 2022 році викиди від стаціонарних джерел здійснювали 313 підприємств, організацій, установ, суб'єктів підприємницької діяльності, викиди від діяльності яких склали 15,033 тис. т, що на 7,940 тис. т (35,0%) менше викидів 2021 року (22,973 тис. т.)

Зменшення викидів промислових підприємств обумовлено вторгненням рф на територію нашої країни. Підприємства на деякий час призупиняли свою діяльність, декілька припинило свою діяльність у зв'язку з критичними руйнуваннями. Підприємства, які зазнали незначних руйнувань, майже всі відновили роботу.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу склали 15,7 кг і в

розрахунку на 1 км² – 471,2 кг.

Таблиця 1

Динаміка обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Загальна кількість (одиниць) дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, виданих суб'єкту господарювання, об'єкт якого належить до:	221	200	92
другої групи	41	41	23
третьої групи	180	159	69
Викиди забруднюючих речовин та парникових газів від стаціонарних джерел, тис. тонн	20,889	22,973	15,033
у розрахунку на 1 км ² , тонн*	0,655	0,720	0,471
у розрахунку на одну особу, кг*	21,2	23,9	15,7

* розрахунково

Таблиця 2

Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах області у 2022 р.

Район	Обсяги викидів, тис. тонн		Збільшення /зменшення викидів у 2022 р. проти 2021 р., тис. тонн	Обсяги викидів у 2022 р. до 2021 р., %	Викинуто в середньому одним підприємством, тонн
	2022 рік	2021 рік			
Всього	15,033	22,973	-7,940	65,4	48,029
Корюківський	1,093	1,315	-0,222	83,1	3,492
Ніжинський	3,687	4,159	-0,472	88,7	11,780
Н.-Сіверський	1,112	1,211	-0,099	91,8	3,553
Прилуцький	4,619	5,009	-0,390	92,2	14,757
Чернігівський	4,522	11,279	-6,757	40,1	14,447

Таблиця 3

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Обсяги викидів за регіоном	
	тис.т	Питома вага, %
Усі види економічної діяльності, у тому числі:	15,033	100
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	8,502	56,56
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,542	3,60
Переробна промисловість	1,975	13,14
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1,650	10,98
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,427	9,49
Будівництво	0,012	0,08
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт	0,141	0,94

Види економічної діяльності	Обсяги викидів за регіоном	
	тис.т	Питома вага, %
автотранспортних засобів і мотоциклів		
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,524	3,49
Інформація та телекомунікації	0,002	0,01
Фінансова та страхова діяльність	0,000	0,00
Операції з нерухомим майном	0,079	0,53
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,000	0,00
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,001	0,01
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,027	0,18
Освіта	0,064	0,42
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,078	0,52
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,007	0,05

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: сільського господарства, лісового та рибного господарства – 8,502 тис. т, або 56,6%; підприємства переробної промисловості – 1,975 тис. т, або 13,14%; з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 1,650 тис. т, або 10,98%, водопостачання; каналізація, поводження з відходами – 1,427 тис тонн або 9,49% від загальних викидів стаціонарними джерелами по області.

У містах та районах, де розташовані підприємства вищезазначених галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря. Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнає атмосфера міста Чернігова.

Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря на Чернігівщині залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ», яке розташоване в м. Чернігів. Викиди в атмосферне повітря підприємством складають близько 6,34% від викидів області та 21,07% викидів стаціонарних джерел підприємств Чернігівського району.

Таблиця 4

Основні забруднювачі атмосферного повітря

Підприємство - забруднювач	Валовий викид, т		Зменшення/ збільшення (-/+)	Причина зменшення/ збільшення
	2022 рік	2021 рік		
КЕП «Чернігівська ТЕЦ»	953,257	7491,858	-6538,601	Зменшення кількості спаленого в пилувугільних котлах станції твердого палива (вугілля)

Під час бойових дій в місті підприємство постійно піддавалося обстрілам рф, довгий час не працювало, відновлювалося. Відповідно було менше спалено у пилувугільних котлах станцій твердого палива, тобто вугілля, чим і

пояснюється суттєво зменшена кількість викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря підприємством у 2022 році – 0,953 тис.т, з них: 0,272 тис. т сполук азоту, 0,297 тис. т діоксиду та інших сполук сірки, 0,045 тис. т оксиду вуглецю, 0,316 тис. т речовин у вигляді суспендованих твердих частинок.

Бойові дії, які проходили на території області у 2022-2023 роках, призвели до жахливих наслідків, а саме пожеж на польових масивах, лісах та в унікальних екосистемах заповідного фонду. Шкідливі викиди в атмосферу продуктів горіння нафтобаз, комерційних та промислових об'єктів, наприклад пожежа в ТРЦ «Епіцентр» в м. Чернігові завдали величезної шкоди для людського здоров'я за рахунок горіння токсичних синтетичних речовин та сприяли появі кислотних дощів.

Водні ресурси

Чернігівська область розташована в басейні річки Дніпро, а саме: суббасейну Верхнього Дніпра, суббасейну річки Десна та суббасейну середнього Дніпра. Річкова мережа добре розвинена, середня густина річкової мережі становить 0,24 км/км².

За результатами інвентаризації водних об'єктів, проведеної у 2021 році на виконання пункту 5 Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.04.2021 «Про заходи державної регіональної політики на підтримку децентралізації влади», на території Чернігівської області в інвентаризаційні відомості внесена інформація щодо: 265 лінійних водних об'єкта (річки та струмки); 2601 площинного водного об'єкта (озера, ставки, водосховища, водойми).

На території області протікають великі річки Дніпро (123 км), Десна (534 км), середні річки Сож (30 км), Судость (17 км), Сейм (65 км), Снов (210 км), Остер (188 км), Удай (228 км), Трубіж (15 км), Супій (15 км), а також 255 малих річок, в тому числі, які мають довжину більше 10 км – 179.

Загальна довжина річкової мережі складає 5799,8 км, в тому числі великих річок – 657,6 км, середніх – 767,4 км, малих річок – 4374,8 км.

Озера Чернігівщини, яких за результатами інвентаризації водних об'єктів на території області налічується 833, в основному розташовані у заплавах великих річок – Дніпра та Десни (595 озер). Режим рівнів озер непостійний, оскільки їх живлення здійснюється водами різного походження – атмосферні опади, поверхневий стік з прилеглого водозбору, підземні води у вигляді джерел та завдяки гідрологічному зв'язку з річками, що протікають поруч.

Штучні водойми – водосховища та ставки, використовуються, в основному, для риборозведення, рибогосподарських потреб, а також як протиерозійні і протипожежні водойми. За результатами інвентаризації водних об'єктів на території області побудовано: 19 водосховищ площею водного дзеркала 1,6 тис. га і об'ємом 39,2 млн м³; 729 русловий ставок площею водного дзеркала 4,6 тис. га і об'ємом 81,2 млн м³; 1001 не русловий ставок площею водного дзеркала 2,0 тис. га і об'ємом 3,3 млн м³; 11 наливних ставків площею водного дзеркала 0,5 тис. га і об'ємом 5,9 млн м³; 8 комплексів технологічних водойм площею водного дзеркала 1,9 тис. га і об'ємом 31,3 млн м³.

Поверхневі водні ресурси складаються з місцевого стоку, який формується

у річковій мережі на власній території, транзитного, що надходить із суміжних країн по Дніпру, Десні та її притоках, стоку, який надходить із суміжних областей, підземних вод і запасів води, зосереджених у водоймах, озерах і болотах області.

Річки мають змішаний тип живлення, переважно атмосферний, з помітною участю ґрунтових вод (снігове живлення – біля 50%, дощове – 30%, підземне – 20%). Характерним є чітко виражена весняна повінь, низька літня межень, що інколи переривається дощовими паводками, та дещо підвищене стояння рівнів восени внаслідок дощів та взимку через відлиги. У період весняної повені спостерігаються найбільші підйоми рівнів води – вода виходить на заплаву, річка проносить від 40 до 80% річного стоку.

В басейні річки Десна формується біля 22% поверхневого стоку р. Дніпро та біля 15% стоку всіх річок України.

Загальний забір води в 2022 році по області, згідно з даними державного обліку водокористування форми № 2ТП-водгосп (річна), становив 64,43 млн м³. У порівнянні з 2021 роком (102,2 млн м³), забір свіжої води зменшився на 37,8 млн м³ або на 37%.

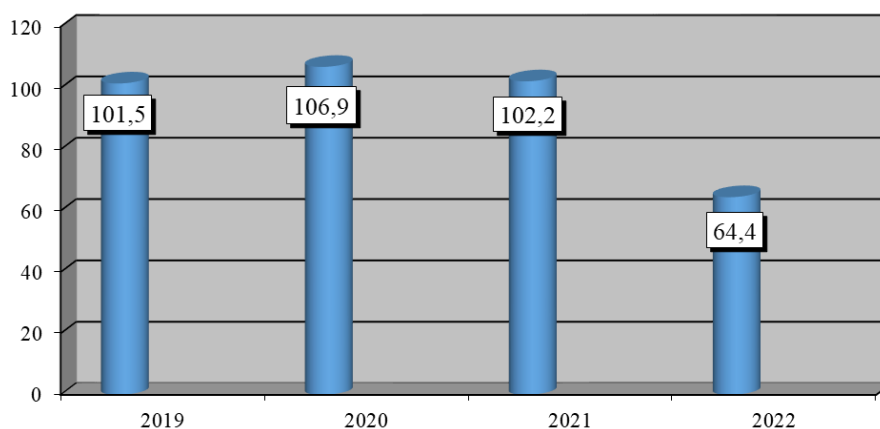

Рис.1. Динаміка забору свіжої води, млн м³

З поверхневих водних об'єктів було забрано 31,12 млн м³ води (48% від загального об'єму), з підземних горизонтів – 33,31 млн м³ (52 %).

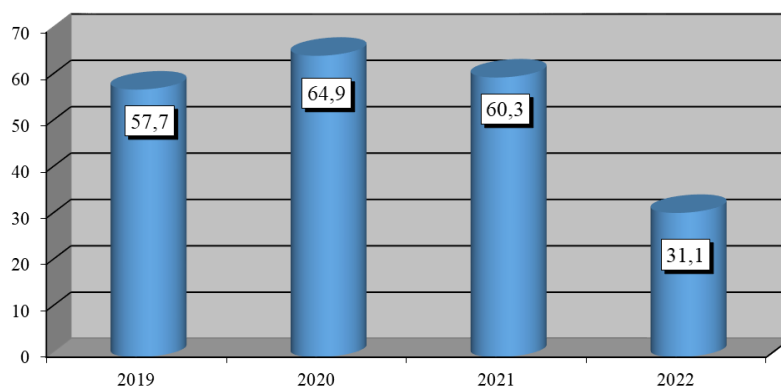

Рис. 2. Динаміка забору води з поверхневих джерел, млн м³

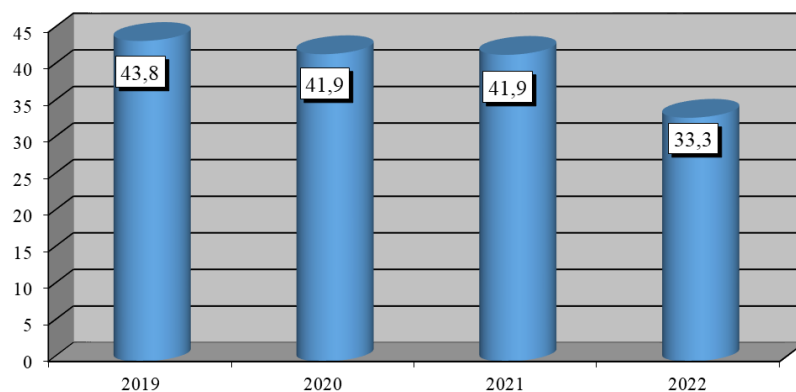

Рис. 3. Динаміка забору води з підземних джерел, млн м³

Загальне використання водних ресурсів у 2022 році становило 55,58 млн м³ і зменшилось в порівнянні з 2021 роком (91,44 млн м³) на 35,86 млн м³ або на 39%.

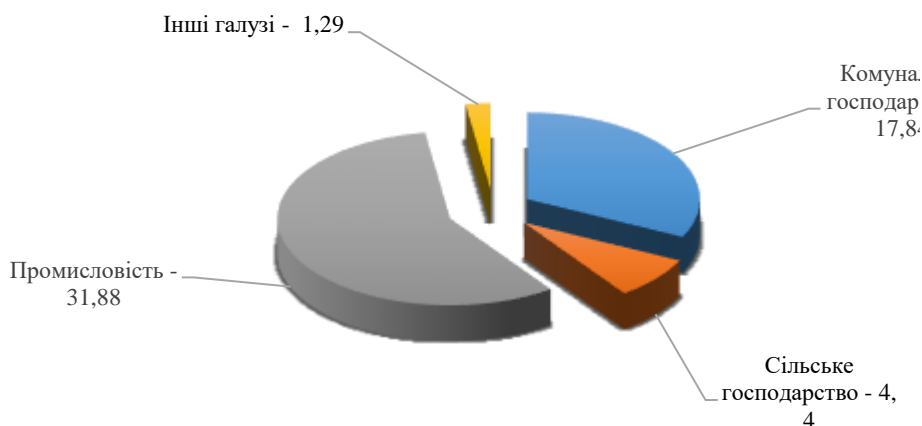

Рис. 4. Обсяги загального використання води, млн м³

Використання води в промисловості становило 31,88 млн м³ і проти 2021 року (62,22 млн м³) зменшилось на 30,34 млн м³. Це пояснюється зменшенням об'ємів використання води КЕП «Чернігівська ТЕЦ» – під час повномасштабного вторгнення на Україну та обстрілів міста підприємство зазнало руйнувань, тривалий час не працювало, поступово відновлювалося.

Використання води в комунальному господарстві становило 17,84 млн м³ і зменшилось проти 2021 року (22,04 млн м³) на 4,2 млн м³, у сільському господарстві – 4,4 млн м³ і зменшилось в порівнянні з попереднім роком на 1,0 млн м³. Це пояснюється скороченням обсягів використання води підприємствами рибного господарства на виробничі потреби.

Загальне водовідведення зворотних (стічних) вод у 2022 році становило 47,99 млн м³ і зменшилось проти 2021 року (75,14 млн м³) на 27,15 млн м³.

Загальний скид зворотних вод у 2022 році зменшився проти попереднього року на 27,15 млн м³ (на 36,1 %) і становив 47,99 млн м³.

Структура скиду зворотних вод представлена в таблицях 4 та 5.

Таблиця 5

Структура скиду зворотних вод

	млн. м ³		% від загального скиду
	2021 р.	2022 р.	
Всього, у т.ч.	75,14	47,99	100
у водойми області	67,77	41,63	86,7
на поля фільтрації	1,452	1,13	2,4
у накопичувачі	1,181	0,92	1,9
у підземні горизонти	4,740	4,31	9,0

Таблиця 6

Структура скиду зворотних вод у водойми області

	млн. м ³		% від загального скиду
	2021 р.	2022 р.	
Всього, у т.ч.	67,77	41,63	100
недостатньо очищених	14,51	0,74	1,8
нормативно чистих без очистки	47,57	27,28	65,5
нормативно очищених	5,70	13,61	32,7

Вплив війни на водні ресурси проникає в усі сектори економіки. Водозабір в області в звітному році скоротився, виникло багато невирішених проблемних питань в розвитку водопровідних та каналізаційних мереж. Повномасштабне вторгнення та військові дії додатково принесли значний негативний вплив та погіршили ситуацію в регіоні.

Внаслідок військових дій та спричинених ними техногенних забруднень, руйнування мостів, дамб та берегової лінії, отруєння нафтопродуктами та важкими металами, багато невеликих річок та ставків зазнають патологічного впливу на біорізноманіття. У водоймах гине риба, порушується життєвий та міграційний цикли водних птахів, водойма втрачає здатність до самоочищення та природного відновлення.

Загалом на екологічний стан поверхневих вод області впливають скиди недостатньо очищених стічних вод внаслідок неефективної роботи каналізаційно-очисних споруд, невнесення в природу прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, а також їх недодержання, насамперед у населених пунктах, засмічення водойм побутовими відходами.

Головними забруднювачами поверхневих водних об'єктів є підприємства житлово-комунального господарства, які у 2022 році скинули 0,64 млн м³ недостатньо очищених стічних вод, що складає 86% скидів від загального обсягу забруднених стічних вод.

Також залишається нагальною проблемою практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води, використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що, у свою чергу, призводить до

високих показників вмісту фосфатів на вході з очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд наразі не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів із перевищенням гранично допустимих показників вмісту фосфатів. Загалом ці проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

За даними суб'єктів системи моніторингу області, упродовж 2022 року на Чернігівщині гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін і переважно відповідали гранично допустимим концентраціям для водойм рибогосподарського призначення.

Випадків надзвичайних ситуацій, пов'язаних з забрудненням поверхневих вод транскордонних водотоків у 2022 році Деснянським БУВР зафіксовано не було.

У 2022 році поверхневі води Чернігівської області було скинуто 0,74 млн м³, що на 26,14 млн м³ або на 39% менше ніж у 2021 році (14,51 млн м³).

Об'єм скиду недостатньо очищених стічних вод становив 0,74 млн м³ і зменшився проти 2021 року (14,51 млн м³) на 13,77 млн м³ або 95%.

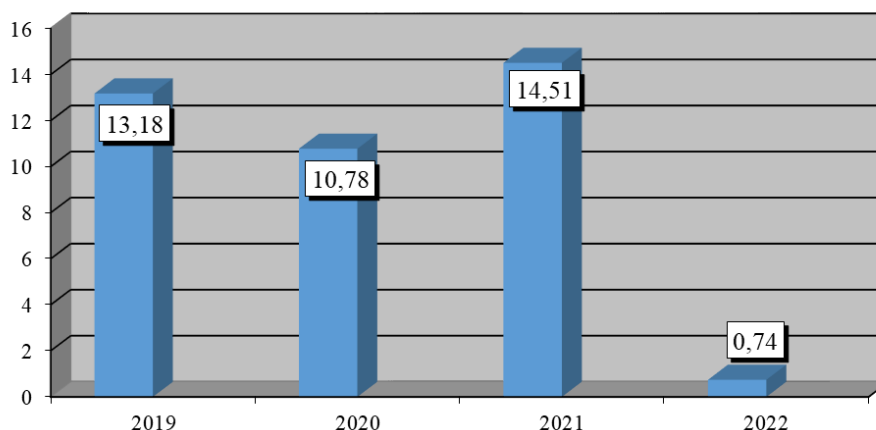

Рис. 5. Динаміка скиду недостатньо очищених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн м³

Чернігівська область на заході та північному заході межує з Гомельською областю республіки білорусь, на півночі – з Брянською областю російської федерації, на території яких формується 84 % річкових вод басейну р. Дніпро.

На території республіки білорусь до Дніпра з його великими притоками: Березина, Прип'ять, Сож – скидають стічні води промислові і комунальні підприємства таких міст, як Орша, Шклов, Могильов, Бихов, Речиця і Лоєв (р. Дніпро), Мінськ, Борисів, Бобруйськ і Світлогірськ (р. Березина), Гомель, Кричев (р. Сож).

На території Брянської області російської федерації формується 53 % вод

басейну р. Десна. Певну небезпеку для області можуть становити підприємства хімічного виробництва в росії, які розташовані на річках, русла яких проходять і по території області.

Визначити об'єм і якість забруднень неможливо через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) республіки білорусь та російської федерації.

Екологічний стан досліджених водних об'єктів, у порівнянні з останніми роками, не набув суттєвих змін. За індексом забруднення поверхневі води відповідали II або III класу якості (чиста та помірно забруднена).

На якісний стан поверхневих вод Чернігівщини впливає антропогенне навантаження та природні чинники. Щомісячно фіксується підвищений вміст сполук заліза загального та марганцю у всіх досліджуваних водоймах області, що є характерною ознакою водойм Поліської зони. Незначні коливання концентрацій в 2022 році залежали від сезонних явищ.

У 2022 році в межах Чернігівської області державний моніторинг поверхневих вод здійснювався Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів за програмою державного моніторингу відповідно до наказу Міндовкілля від 05.01.2022 №1 «Про затвердження програми державного моніторингу вод» та наказу Держводагентства від 12.01.2022 №5 «Про впровадження Порядку здійснення державного моніторингу вод».

У прикордонних громадах Чернігівської області з лютого 2022 року по теперішній час відбір проб на масивах в транскордонних пунктах моніторингу не здійснювався.

Земельні ресурси та ґрунти

За останніми даними Головного управління Держгеокадастру у Чернігівській області (станом на 01.01.2016) загальна площа Чернігівської області складає 3190,3 тис. га, з яких: 2067,5 тис. га (64,8%) зайнято сільськогосподарськими угіддями; ліси та інші лісовкриті площі по області становлять 691,4 тис. га (21,7%), з них чагарникова рослинність природного походження – 49,1 тис. га (1,5%); відкриті заболочені землі – 129,7 тис. га (4,1%); відкриті землі без рослинного покриву складають 24,1 тис. га (0,8%); території, що покриті поверхневими водами – 68,0 тис. га (2,1 %); інші землі – 156,8 тис. га (4,9%)

Значних змін у структурі та стані використання земель, у порівнянні з попередніми роками, не відбувалося. Структура земель за цільовим призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості.

Загалом експлікація ґрунтів сільськогосподарських угідь області включає 253 ґрунтові відміни, які об'єднують в 10 агровиробничих груп. Дерново-підзолисті ґрунти займають 30 % орних земель (432,5 тис. га), сірі лісові та дернові ґрунти – 19% (277,8 тис. га), темно-сірі ґрунти та чорноземи опідзолені – 13% (189,9 тис. га), чорноземи типові, лучно-чорноземні та лучні ґрунти – 38% (540,6 тис. га).

Незважаючи на значні генетичні відмінності між різними групами ґрунтів, для всіх них характерний понижений щодо їхніх типових ознак рівень природної родючості. Це пов'язано з легким гранулометричним складом,

малогумусністю, підвищеною кислотністю, значною оглеєністю, засоленістю ґрунтів тощо. Як наслідок, вони мають нестійку структуру, низьку ємність вбирання, невисоку буферність, малу насиченість ґрунтовими колоїдами, що призводить до погіршення водного, повітряного та поживного режимів ґрунту.

Нераціональне використання земель призводить до інтенсивних деструкційних та деградаційних процесів, що ставить під загрозу збереження ґрунтів. В області нараховується 7,9 тис. га деградованих, малопродуктивних та техногеннозабруднених земель. У 2022 році на території Чернігівської області консервація земель не проводилась.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси залишаються сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт та оборонна діяльність. Сучасні земельні відносини та приватне землекористування, сформовані в ході земельної реформи, зумовлюють необхідність розробки науково-обґрунтованих управлінських рішень щодо раціональної та екологічнобезпечної організації території землеволодінь і землекористувань, удосконалення їх упорядкування та посилення охорони земельних ресурсів, зокрема, ґрунтового покриву.

Зокрема, формування потужних аграрних підприємств у сільському господарстві, які орендують масиви орних земель, що налічують десятки тисяч гектарів, веде до максимального спрощення агроландшафтів. Окремі поля, зайняті зерновими культурами, досягають площі багатьох сотень гектарів, на яких відсутнє належне невиснажливе чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах.

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями. Низькостійкими та найбільш вразливими в екологічному відношенні залишаються території Ніжинського та Прилуцького районів області.

Проблеми відтворення й підвищення родючості ґрунтів не можна вирішувати ізольовано від проблеми ерозії та зсуву ґрунтів. Разом із природними факторами розвитку ерозійних процесів сприяє висока ступінь розораності території. З огляду на екологічну доцільність, необхідно провести оптимізацію структури ґрунтового покриву лукопасовищних угідь. Ці угіддя традиційно приурочені до менш родючих, відносно ріллі, ґрунтів, які мають певні обмеження щодо використання під польові культури, але цілком придатні для використання трав.

Реалізація запропонованих заходів щодо консервації деградованих, малородючих ґрунтів орних земель та трансформації лукопасовищних угідь дозволить отримати в першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду. Оптимізація співвідношення ріллі, сіножатей і пасовищ має велике значення тому, що це найдешевший спосіб регулювання еколого-економічних взаємозв'язків у природно-антропогенних відносинах.

Законом України «Про охорону земель» визначено основні напрями охорони земель із метою раціонального використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захисту від шкідливого антропогенного впливу, відтворення й підвищення

родючості ґрунтів та продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення

Лісові ресурси

Чернігівська область – один із найбільших за територією регіонів України. Площа області становить 31,9 тис. км². Площа земель лісового фонду області – 740,2 тис. га, в тому числі вкриті лісом землі – 659,9 тис. га, та нараховує 56 лісокористувачів.

Чернігівщина – лісовий край, середня лісистість території області складає 20,9 % і за останні 20 років зросла на 0,6 %. Однак лісистість нерівномірна й коливається від 37-41 % (Новгород-Сіверський, Корюківський райони), до 8-11 % (Прилуцький район).

Залежно від основних виконуваних функцій, ліси області поділяються на:

I – ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення 105,4465 тис. га. (15 %);

II – рекреаційно оздоровчі ліси 48,5429 тис. га. (7 %);

III – захисні ліси 182,438 тис. га. (26 %);

VI – експлуатаційні ліси 371,6363 тис. га. (52 %).

Основні лісові масиви знаходяться на півночі області, на правобережжі Десни. У лісах переважають молоді та середньовікові дерева. Серед порід поширені сосна, дуб, ялина, береза, осика, вільха, липа, клен. Суцільний ареал поширення соснових лісів на Чернігівщині знаходиться на лівобережжі Снову (північніше м. Сновськ) та в долині Ревни у межах, насамперед, Корюківського та Новгород-Сіверського районів. Найбільш поширені на Чернігівщині дубово-соснові ліси (субори). Найбільші масиви суборів знаходяться в межиріччі Дніпра й Десни (Чернігівській район) та Десни й Убіді (Корюківський та Новгород-Сіверський райони). Субори складаються з двох ярусів – верхній (25-27 метрів) утворює сосна, нижній (16-18 метрів) – дуб. Зустрічаються також берези, вільха, осика. В підліску переважають ліщина, крушина, шипшина та інші.

Таблиця 7

Землі лісогосподарського призначення Чернігівської області по державних лісогосподарських підприємствах та КП «Чернігівоблагроліс» (станом на 01.01.2023)

	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	740,182	Державні підприємства Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства, ДП «Чернігівський військовий лісгосп» та КП «Чернігівоблагроліс»
у тому числі:			
державних лісогосподарських підприємств	тис. га	418,002	Державні підприємства Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства та ДП «Чернігівський військовий лісгосп»

	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	202,5	КП «Чернігівоблагроліс»
інших власників лісів	тис. га	78,58	
площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	тис. га	41,1	
Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	659,9	Державні підприємства Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства, ДП «Чернігівський військовий лісгосп» та КП «Чернігівоблагроліс»
Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	20,9	

Використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт здійснюється на підприємствах, підпорядкованих Чернігівському обласному управлінню лісового та мисливського господарства, з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища та природних ландшафтів з додержанням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

Використання корисних властивостей лісів для потреб мисливського господарства здійснюється відповідно до Лісового кодексу України та законів України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про мисливське господарство та полювання».

Таблиця 8

Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення по державних лісогосподарських підприємствах та КП «Чернігівоблагроліс» у 2022 році

Назва лісогосподарського підприємства	Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			Розрахункова лісосіка, тис. м	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³
Чернігівське обласне управління лісового та мисливського	759,78	1361,3 /446,6	557,66	1135,2/34	47,97	106,4/41,1	154,1	119,7/61,5

господарства								
КП «Чернігів-облагроліс»	246,346	511,1/ 143,53	110,4	232,6/75,8	7,766	7,0/ 1,46	128,2	271,5/ 66,3
ДП «Чернігівський військовий лісгосп»	44,54	49,6/ 18,1	38,38	39,2/15,0	0,62	1,6/05	5,5	8,8/2,6

Таблиця 9

Динаміка проведення лісгосподарських заходів, пов'язаних та не пов'язаних з веденням лісового господарства по державних лісгосподарських підприємствах та КП «Чернігівоблагроліс»

Рік	Загальна площа, га	Ліквідна деревина, тис. м ³	У тому числі по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			площа, га	Ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	Ліквідний запас, тис. м ³	площа, га	Ліквідний запас, тис. м ³
Усього рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства								
2018	23938,7	615,159	22177,1	587,47	1524,2	27,786	237,2	5,908
2019	25286,4	624,778	23736,2	534,078	1377,21	59,294	155,3	31,406
2020	24242,4	616,312	16421,7	421,524	4858,1	125,975	2962,6	68,813
2021	23043,5	608,188	21812,7	578,999	1101,5	24,079	129,3	5,11
2022	15610,0	4618,63	13829,6	372,358	1623,4	32,016	158,0	4,476
у тому числі: 1. Рубки догляду								
2018	5721,1	105,118	5330,1	102,307	272,4	1,986	113,6	0,825
2019	7063,01	116,75	6767,1	110,48	260,81	5,22	35,1	1,05
2020	4922,5	108,914	3213,4	77,578	340,3	5,003	1141,0	16,333
2021	5907,8	137,792	5669,8	135,972	186,8	1,45	51,2	0,37
2022	3700,0	91,468	3475,7	89,115	198,8	7,43	25,5	0,219
2. Лісовідновні рубки								
2018	-	-	-	-	-	-	-	-
2019	1,7	0,2	-	-	1,6	0,1	0,1	0,1
2020	1,5	0,139	-	-	1,5	0,139	-	-
2021	2,0	0,215	-	-	1,2	0,121	0,8	0,094
2022	1,8	0,213	-	-	1,3	0,143	0,5	0,07
3. Суцільні санітарні рубки								
2018	327,2	97,361	324,8	96,831	-	-	0,2	0,02
2019	177,0	49,721	175,5	49,428	0,50	0,193	1,0	0,10
2020	103,5	19,583	102,1	19,494	-	-	1,4	0,089
2021	195,0	40,338	190,1	39,386	1,7	0,239	3,2	0,713
2022	201,3	574,01	199,5	573,658	1,0	0,18	0,8	0,172

Надзвичайно важливою складовою лісового господарства, яка має значний вплив на майбутній стан лісів, їхній видовий склад і продуктивність, є комплекс заходів із лісовідновлення та лісорозведення.

Державні підприємства Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства та КП «Чернігівоблагроліс» послідовно та цілеспрямовано

працюють над забезпеченням своєчасного розширеного відтворення лісів, тобто створенням нових лісових насаджень в обсягах, що перевищують їх вирубання, а також їх збереження, зростання продуктивності і раціональне використання.

Цілеспрямована праця лісівників дозволить безперервно та ефективно поповнювати запаси деревини, зберегти і підвищувати корисні властивості лісів, зміцнювати екологічний стан.

Збільшення площ лісових насаджень області проводиться в основному за рахунок створення нових лісів на прийнятих деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських землях.

Забезпечення лісокультурного виробництва високоякісним садивним матеріалом з цінними спадковими властивостями можливе за умови раціонального використання наявної лісонасінневої бази та створення нових її об'єктів.

Таблиця 10

Лісовідновлення за 2022 рік

Найбільші лісокористувачі, власники лісів, інші землекористувачі у Чернігівській області, у користуванні яких є лісові ділянки	Лісовідновлення, га			
	посадка лісу, га	посів лісу, га	природне відновлення лісу, га	усього
Державні підприємства Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства	1838,5	14,8	262,3	2115,6
КП «Чернігівоблагроліс»	370,7	-	270,9	641,6
ДП «Чернігівський військовий лісгосп»	219,0	-	8,9	227,9
Усього	2428,2	14,8	542,1	2985,1

Окрім господарської діяльності, на стан лісів впливають й інші чинники природного та антропогенного характеру, ключову негативну роль серед яких можна віддати лісовим пожежам, хворобам лісу та впливу несприятливих погодних умов.

У 2022 році, окрім старих проблем, у зв'язку із бойовими діями та окупацією Чернігівської області, додалися проблеми, пов'язані з замінування значної площі лісових масивів, недоступністю значної кількості ділянок через велику протяжність лінії кордону з РФ, пошкодженнями лісових насаджень в результаті бойових дій.

Лісовий фонд як області, так і України, є високопожежонебезпечним об'єктом. Охорона лісів від пожеж – один із найбільш важливих напрямків діяльності лісокористувачів. Значна частка хвойних насаджень, наявність територій, забруднених радіонуклідами, зумовлюють високий та середній клас пожежної небезпеки.

Найбільш небезпечними в пожежному відношенні є лісові землі з I класом пожежної небезпеки. Їх частка складає 24% від загальної площі лісів державних підприємств Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства. Загалом найбільші площі лісів зосереджені в

Корюківському, Новгород-Сіверському та Чернігівському районах.

Головні причини виникнення лісових пожеж – порушення правил пожежної безпеки громадянами під час перебування в лісових масивах, випалювання сухої рослинності та її залишків на сільгоспугіддях і придорожніх смугах поруч із лісовими масивами, проведення військових навчань.

Упродовж 2022 року, за період окупації та бойових дій у лісах трапилось 9 випадків лісових пожеж, а саме: у філіях «Ніжинське лісове господарство» та «Чернігівське лісове господарство» ДП «Ліси України» загальною площею 139,4 гектари.

Протягом дії заборони відвідування лісів лісові пожежі виникали в результаті ворожого обстрілу з території російської федерації.

Флора, фауна та природно-заповідний фонд

Збереження біологічного різноманіття є одним з пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони природи, невід’ємною складовою збалансованого економічного й соціального розвитку нашого регіону. Географічне положення, орографічні та кліматичні особливості області зумовили формування на її території різноманітної рослинності, яка закономірно змінюється з півночі на південь.

Одним із основних антропогенних чинників, що негативно впливає на структурні елементи екологічної мережі та біорізноманіття Чернігівської області, є значний ступінь господарського освоєння її території. Сучасна структура земельного фонду Чернігівщини свідчить про надзвичайно високе антропогенне навантаження на природні екосистеми, яке призвело до їх зміни та скорочення площ.

До інших видів антропогенної діяльності, що негативно впливають на структурні елементи екологічної мережі, біологічне та ландшафтне різноманіття в Чернігівській області, відноситься забруднення довкілля атмосферними викидами. Забруднення довкілля призводить до включення забруднюючих речовин до біохімічних ланцюгів рослин і тварин та їх хронічної інтоксикації.

Рослинність Чернігівщини у природному стані збереглася лише приблизно на 1/3 території, переважно у поліській частині області, у вигляді лісів, трав’яного покриву луків і болотної рослинності. На території області налічується понад 900 видів судинних рослин, що становить близько 18,4% від загальної кількості судинних рослин, поширених в Україні.

Рослинний світ, або флора, дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу.

Чернігівщина багата природними ресурсами цінних видів рослин, у тому числі й лікарських. Однак ресурсний потенціал багатьох видів обмежений. З метою раціонального використання, відтворення природних і збільшення запасів дикорослих лікарських рослин, їх добування суворо лімітується. З метою охорони, збереження та відтворення дикорослої флори спеціальне використання природних недеревних рослинних ресурсів здійснюється відповідно до статті 10 Закону України «Про рослинний світ» на підставі дозволів та у межах встановлених лімітів. Раціональне використання лісових

ресурсів неможливе без їх ретельного вивчення і суворого обліку. Відновлення природних лісів і розведення нових порід дерев, їх продукція й акліматизація повинні вестися на науковій основі.

Охорона рослинного світу здійснюється у відповідності до вимог законів України «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України» (для рідкісних та зникаючих видів) та Лісового кодексу України.

Відтворення природних рослинних ресурсів забезпечується різними шляхами, зокрема сприянням природному відновленню рослинного покриву, штучним поновленням природних рослинних ресурсів, запобіганням небажаним змінам природних рослинних угруповань та негативному впливу на них господарської діяльності, в тому числі зупинка господарської діяльності з метою створення умов для відновлення деградованих природних рослинних угруповань.

Крім того, на виконання Указу Президента України від 07.06.2021 №228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» у рамках реалізації програми Президента України «Зелена країна», лісокористувачами, територіальними громадами, установами та підприємствами різних сфер, з метою збільшення площі лісів області, висаджено у 2022 році 12 276,0 тисяч штук дерев.

На території області різні види тварин поширені досить нерівномірно. Це викликано відмінностями умов життя в різних її частинах. Певні види поширені переважно там, де найкраще забезпечується їх існування.

Чернігівщина, перш за все, асоціюється з лісом, типовими мешканцями якого є різноманітні ссавці – козуля, лось, олень, кабан, бобер, білка, ондатра, заєць-русак, а типовими хижаками є лисиця, єнотоподібний собака, вовк. Своєю різноманітністю виділяються хижаки родини кунячих: борсук, норка, куниця, ласка, видра, тхір. Представники комахоїдних ссавців – широковідомі їжак і кріт, менше відома бурозубка. Багато рукокрилих ссавців – кажанів, серед яких переважає вухань, велика та мала вечірниця. До плазунів відносяться ящірки, змії, черепахи, до земноводних – тритони, жаби.

У сучасній фауні регіону налічують понад 30 тис. видів. На території області поширені як безхребетні, так і хребетні тварини. Серед безхребетних є представники понад 20 типів організмів, з яких більшість – найпростіші. Близько 400 видів хребетних тварин, зокрема 80 видів ссавців, 287 видів птахів, з яких 197 – гніздуючих, 10 видів плазунів, 16 видів земноводних, 60 видів риб, 100 видів моллюсків.

Основні фактори, що несуть загрозу для рослинності області, – випалювання сухої рослинності у весняно-осінній період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; всихання лісових культур; самовільні рубки.

Існує потреба збільшення лісогосподарськими підприємствами площ лісорозведення за рахунок нових прийнятих земель.

Серед основних проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство. Для оптимізації використання об'єктів тваринного світу необхідно посилити роботу лісової охорони, егерської служби з попередження та виявлення фактів браконьєрства, забезпечити надійну охорону тваринного світу.

Збереження територій, що представлені цінними природними ландшафтами та різноманіттям флори і фауни, найефективніше можна забезпечити шляхом заповідання.

Станом на 01.01.2023 мережа природно-заповідних територій регіону нараховує 678 об'єктів загальною площею 263103,063 га, що становить 7,89 % площі області. Чернігівська область посідає I місце в Україні по кількості заповідних територій, IV – по відсотку територій природно-заповідного фонду місцевого значення та XIII – по загальному відсотку заповідання.

Природно-заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: Ічнянський (площею 9665,8 га) та Мезинський (площею 31035,2 га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1287,5 га), регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський» (78753,95 га), регіональний ландшафтний парк «Ніжинський» (6122,6991 га), регіональний ландшафтний парк «Ялівщина» (площею 168,7 га), 460 заказників, 139 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк загальнодержавного значення.

В 2022 році було створено два ландшафтних заказники місцевого значення: «Седнівський» площею 320,0 га на території Седнівської територіальної громади Чернігівського району та «Панський сад» – площею 43,1 га на території Сухополов'янської територіальної громади Прилуцького району. У 2022 році площа природоохоронних територій області збільшилась на 363,1га.

Структура природно-заповідного фонду Чернігівської області подана в таблиці 10.

Існуюча мережа заповідних територій, проведення природоохоронних заходів сприяє стабілізації видового складу фауни та флори, збереженню цінних природних комплексів.

Таблиця 11

Динаміка структури природно-заповідного фонду Чернігівської області

Категорія територій та об'єктів ПЗФ	на 01.01.2020 р.		На 01.01.2023 р.	
	Кількість, од.	Площа, га	Кількість, од.	Площа, га
Національні природні парки*	2*	41988,5*	2*	41998,5
Регіональні ландшафтні парки	3	85045,35	3	85045,35
Заказники загальнодержавного значення	12	10421,68	12	10421,7
Заказники місцевого значення	441	105543,64	448	106222,84
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	7	297	7	297
Пам'ятки природи місцевого значення	130	571,31	132	570,93
Заповідні урочища	52	17958,26	52	17958,26
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	204,7	1	204,7
Дендрологічні парки місцевого значення	1	11,9	1	11,9

Категорія територій та об'єктів ПЗФ	на 01.01.2020 р.		На 01.01.2023 р.	
	Кількість, од.	Площа, га	Кількість, од.	Площа, га
Зоологічні парки загальнодержавного значення	1	9	1	9
Зоологічні парки місцевого значення	–	–	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	1	40	1	40
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	18	332,9	18	332,9
РАЗОМ:	669	262424,26	678	263103,06
в тому числі:				
<i>загальнодержавного значення</i>	<i>24</i>	<i>52960,88</i>	<i>24</i>	<i>52960,9</i>
<i>місцевого значення</i>	<i>645</i>	<i>209463,36</i>	<i>654</i>	<i>210142,18</i>
% фактичної площі ПЗФ від площі адміністративно-територіальної одиниці	7,87		7,89	

* НПП «Залісся» враховується, як об'єкт ПЗФ Київської області, площа території НПП «Залісся», що розташована на території Чернігівської області, додана до площі національних природних парків

В останні роки спостерігається тенденція до зростання площ природно-заповідного фонду Чернігівської області (рис. 6).

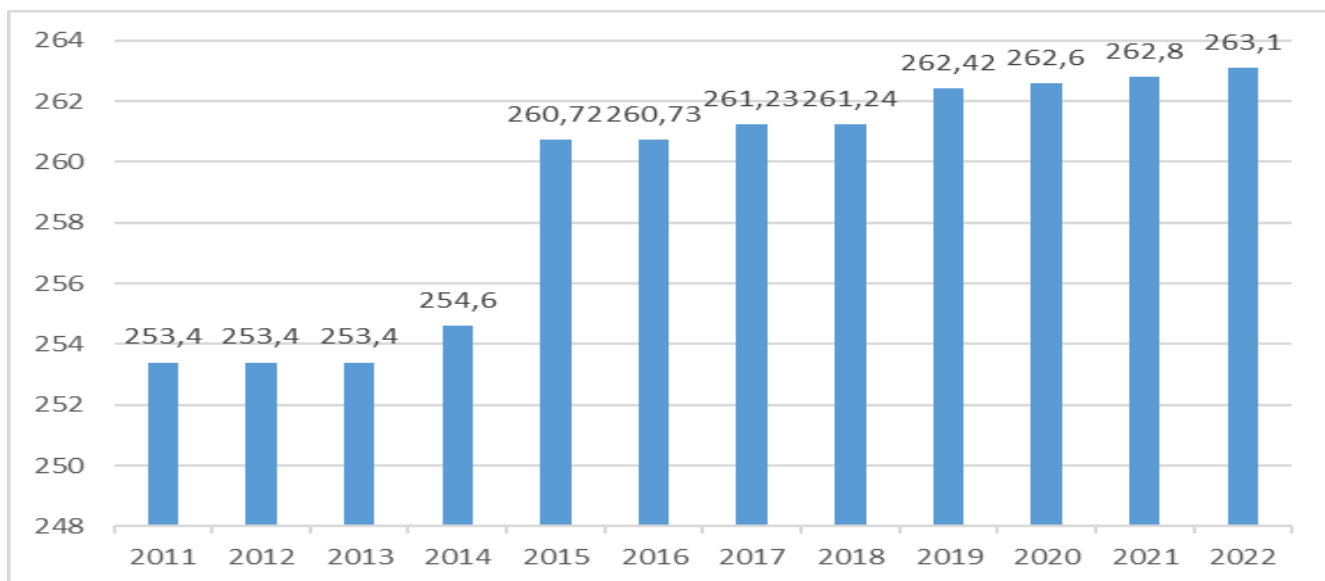

Рис. 6 . Динаміка площі ПЗФ Чернігівської області, тис. га

На збереження об'єктів природно-заповідного фонду значною мірою впливає наявність проектів землеустрою з організації та встановлення їх меж. Однією з головних причин, що значно стримує виконання зазначених робіт, є недостатня кількість коштів у місцевих бюджетах при значній кількості об'єктів. Постійно ведуться роботи з визначення територій, перспективних для подальшого заповідання.

З метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об'єктів, що входять до нього, організації їх охорони й ефективного використання, планування наукових досліджень, а також забезпечення державних органів, заінтересованих підприємств, установ та організацій відповідною інформацією, необхідною для вирішення питань соціально-економічного розвитку, розміщення продуктивних сил та в інших цілях, передбачених законодавством України, науковцями виготовлено державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду області.

В області постійно ведуться роботи по виявленню цінних природних комплексів та ландшафтів з метою їх подальшого заповідання та збільшення питомої ваги територій ПЗФ.

Так, з метою розширення мережі об'єктів і територій ПЗФ області, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, в тому числі червонокнижних видів та тих, що охороняються відповідно до міжнародних договорів, рішенням Чернігівської обласної ради від 10.02.2023 №4-13/VIII було оголошено створення двох об'єктів ПЗФ – ландшафтного заказника місцевого значення «Охінківські луки» площею 8,0 га на території Сухополов'янської сільської ради Прилуцького району та заповідного урочища «Руднянське» площею 148,9 га на землях ДП «Ріпкирайагролісгосп» на території Ріпкинської селищної ради Чернігівського району. Також рішенням Чернігівської обласної ради від 27.09.2023 №20-15/VIII було змінено межі ще двох об'єктів ПЗФ – заповідних урочищ місцевого значення «Нова зимниця» (площа збільшена з 635,0 га до 658,4 га) та «Присторонська дача» (з 553,0 га до 554,2 га), які знаходяться на землях Ріпкинського лісництва філії «Городнянське лісове господарство» ДП «Ліси України».

Опрацьовуються матеріали стосовно створення ще 2-х об'єктів ПЗФ на території Корюківського та Ніжинського районів.

Відходи

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним із найбільших забруднювачів навколишнього середовища та негативно впливають на всі його компоненти. Ситуація ускладнюється й тим, що зберігається значний розрив між обсягами накопичених відходів і обсягами їх знешкодження та використання.

Враховуючи природні та економічні фактори, основну складову в загальній масі відходів, що утворюються в регіоні, займають тверді побутові відходи та виробничі відходи IV класу небезпеки, які в основному видаляються на полігони, сміттєзвалища, накопичувачі тощо.

Напрямки поводження з відходами розподілено наступним чином:

– на полігонах та сміттєзвалищах видаляється за рік близько 200 тис. т відходів (за даними статзвітності);

– на підприємствах утворюється близько 0,5 тис. т промислових токсичних відходів I-III класів небезпеки, з них частина утилізується на існуючих установках, інші передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області, незначна кількість розміщується на власних

об'єктах видалення (підрозділи ПАТ «Укрнафта»).

Значний негативний вплив на об'єкти довкілля області здійснюють: промислові токсичні відходи, відходи, які утворилися в результаті реформування аграрного сектору економіки – непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, накопичені обсяги золи КЕП «Чернігівська ТЕЦ» та тверді побутові відходи. Знижують рівень екологічної безпеки, насамперед, не значні обсяги відходів, що накопичені, а стан тих місць, де вони зберігаються.

Динаміка утворення відходів представлена в таблиці.

Таблиця 12

Утворення та поводження з відходами I-IV класів небезпеки на території Чернігівської області

тис. тонн

Показники	2020 рік	2021 рік*	2022 рік*
Утворено	498,4	453,3	245,8
Одержано від інших підприємств	555,5	468,5	457,7
Спалено	16,5	14,1	17,7
у тому числі з метою отримання енергії	7,1	6,4	3,3
Використано (утилізовано)	73,1	60,3	47,0
Направлено в сховища організованого складування (поховання)	259,6	265,2	251,4
Передано іншим підприємствам	386,8	418,9	257,5
Наявність на кінець звітнього року у сховищах організованого складування та на території підприємств	133,047	148,3	46,8

*дані можуть бути уточнені

Станом на 01.01.2023 в обласний реєстр місць видалення відходів (далі – МВВ) внесено 552 МВВ, з них: 11 полігонів, 2 шламонакопичувачі, 2 ставки-накопичувачі, 3 золовідвали, 7 мулових майданчиків, 25 полів фільтрації та 502 звалища твердих побутових відходів.

Таблиця 13

Стан обліку та паспортизації місць видалення відходів (МВВ), на 01.01.2023

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Кількість непаспортизованих МВВ, од.	Кількість паспортизованих МВВ, од.	Паспортизовано МВВ за звітний період, од.
Корюківський район	6	87	-
Ніжинський район	11	110	-
Н.-Сіверський район	10	77	-
Прилуцький район	15	97	-
Чернігівський район	20	181	1
Усього	62	552	1

Майже вирішена проблема поводження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

Серед актуальних питань для громад нашої області, які перебували в зоні активних бойових дій або були окупованими та зазнали руйнувань і пошкоджень своєї інфраструктури, є відходи від руйнувань. Окупаційні війська знищують житлові будинки, а будівельні відходи завжди складали основну частку відходів на сміттєвих полігонах, адже вони мають великий об'єм, а під час реконструкції, будівництва чи руйнації залишається дуже багато таких відходів. Це будівельні уламки, які неможливо використати повторно – термодетформовані та ті, що містять азбест. Деякі будівельні відходи можна переробити на сировину для виробництва інших, більш дешевих матеріалів, однак це потребує лабораторних досліджень та процесу самої переробки, що є дорогавартісно.

Серед екозагроз області – значні обсяги безхазяйних, непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), що залишилися в результаті реорганізації аграрного сектору. Стан 47 складів, де вони зберігаються, незадовільний, а отже отрутні речовини на прилеглих територіях становлять загрозу забруднення як ґрунтам і підземним водоносним горизонтам, так і повітрю. Найгірше, що значна частина таких складів розташована в басейнах річок Дніпро і Десна, які є джерелом питного водопостачання. З огляду на таку ситуацію є вкрай необхідним забезпечити утилізацію залишків зазначених небезпечних речовин у повному об'ємі.

Таблиця 14

Стан зберігання заборонених і непридатних до використання пестицидів та їх знешкодження (станом на 01.02.2023)

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Кількість, тонн	Кількість складів, од.	Стан складських приміщень		
			добрий, од.	задовільний, од.	незадовільний, од.
Корюківський район	13,0	2	-	-	2
Ніжинський район	61,3	13	-	-	13
Новгород-Сіверський район	11,5	4	-	-	4
Прилуцький район	144,3	25	-	-	25
Чернігівський район	3,7	3	-	-	3
Усього	233,8	47	-	-	47

Згідно з уточненими даними комплексної інвентаризації місць

накопичення заборонених і непридатних до використання у сільському господарстві ХЗЗР, проведеної на початку 2023 року, станом на 01.02.2023 на території 5 районів області (Корюківського, Ніжинського, Новгород-Сіверського, Прилуцького, Чернігівського) зберігалось 233,8 тонни заборонених і непридатних до використання ХЗЗР, що підлягають знешкодженню (утилізації). Стан наявних 47 складів зберігання пестицидів є незадовільним.

Для проведення повного комплексу робіт з утилізації безхазяйних ХЗЗР, наявних на території області, необхідно близько 23 млн гривень.

Вирішити це питання без державної підтримки, лише за рахунок коштів місцевих бюджетів та природоохоронних фондів, неможливо. У зв'язку із такою ситуацією, Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації, починаючи з 2013 року, щорічно направлялися Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України відповідні запити про виділення коштів з державного бюджету, зокрема у 2022 році – у сумі близько 18 млн гривень. Проте упродовж 2013-2022 років кошти з державного бюджету на утилізацію ХЗЗР не виділялися.

Варто зауважити, що до Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки включено природоохоронний захід «Забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів та непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин».

У рамках зазначеної Програми за рахунок коштів обласного фонду та місцевих бюджетів територіальних громад на умовах співфінансування 50% на 50% у 2022-2023 роках забезпечено вивезення на утилізацію 45,868 тонн ХЗЗР з 28 складів, розташованих на території 10 громад області (Бахмацької, Варвинської, Новобілоуської, Носівської, Парафіївської, Ріпкинської, Семенівської, Сновської, Срібнянської, Сухополов'янської). Зокрема, з обласного фонду на ці потреби виділено 2506,17 тис. грн, і ще стільки ж з місцевих бюджетів відповідних територіальних громад.

Таким чином, повністю ліквідована загроза забруднення довкілля отруйними речовинами на території Бахмацької, Сновської та Новобілоуської територіальних громад. Також вивезені пестициди з 2-х складів Семенівської міської громади, ще 2 знаходяться в зоні постійних обстрілів, тому немає можливості провести там ліквідаційні роботи. Крім того, повністю очищено територію 2-х складів у Варвинській селищній громаді та по одному – у Срібнянській і Ріпкинській селищних громадах та Сухополов'янській сільській громаді.

У ході проведення робіт дещо менше, ніж передбачалося, виявлено пестицидів у Бахмацькій, Семенівській та Варвинській громадах.

Інша ситуація – у Носівській, Парафіївській, Сухополов'янській та Ріпкинській громадах, де обсяги небезпечних речовин перевищили дані проведеної на початку року інвентаризації. Тому не вдалося повністю очистити територію цих громад.

Така ситуація пов'язана з тим, що на більшості складів пестициди знаходяться у землі і візуально не можливо достеменно поррахувати їх обсяги. Ці обставини будуть обов'язково враховані при проведенні наступної інвентаризації місць накопичення заборонених і непридатних до використання в сільському господарстві ХЗЗР.

Загалом в області залишається 37 складів, де, за попередніми підрахунками, зберігається більше 200 тонн безхазяйних та заборонених до використання пестицидів.

Спільно з райдержадміністраціями та органами місцевого самоврядування планується продовження заходів з вивезення на утилізацію непридатних та заборонених до використання ХЗЗР у 2024 році

Проблеми у сфері поводження з твердими побутовими відходами на території області дійсно досягли свого найвищого рівня загострення. Стан місць видалення твердих побутових відходів становить реальну небезпеку для довкілля та населення, що проживає на прилеглих територіях. На більшості їх відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу, не визначені технологічні карти, накопичення сміття проводиться безсистемно, ущільнення та присипка ґрунтом здійснюється не своєчасно або взагалі не проводиться, не ведеться облік відходів, не відновлюється або відсутнє обвалування, прилегла територія засмічена відходами.

Недостатня кількість та технічний стан спеціалізованої техніки взагалі ставить під загрозу процес сміттєвидалення в більшості районних центрів. На територіях сільських рад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами, самі відходи складаються у природних рельєфних утвореннях. Існуюча система санітарного очищення населених пунктів недосконала, її фрагментарність, роз'єднаність та різноманітність не забезпечує достатнього контролю за санітарним станом територій та операціями поводження з побутовими відходами.

Через відсутність на Чернігівщині сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

Крім того, в області існує проблема, яка на сьогодні не містить вираженого характеру, але через певний час її наслідки будуть становити реальну загрозу як об'єктам довкілля, так і здоров'ю населення прилеглих територій. Суть її полягає в тому, що в результаті життєдіяльності населення утворюються відходи, які містять небезпечні складові, зокрема відпрацьовані люмінесцентні та енергозберігаючі лампи, зіпсована електронна техніка та електричне обладнання, відходи автотранспорту тощо. Враховуючи досягнення науково-технічного прогресу, обсяги побутових відходів, що утворюються у населення та містять небезпечні складові, будуть постійно збільшуватися. Вказані групи відходів в основному не вилучаються, а вивозяться на полігони та сміттєзвалища за унітарною схемою видалення. При цьому на даному етапі, не можливо оцінити їх обсяги та наслідки для довкілля.

Упродовж 9 місяців 2023 року в рамках Програми охорони навколишнього

природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки (далі – ОНПС) за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища (далі – обласний фонд) виконані природоохоронні заходи на загальну суму 903,75 тис. грн, що становить 11 % від запланованих на 2023 рік.

Зокрема, за кошти обласного фонду проводиться утилізація ламп розжарювання. На сьогодні від фізичних осіб утилізовано 545,30 тис. ламп розжарювання на загальну суму 312,56 тис. гривень. Загалом планується утилізувати 711,00 тис. ламп на загальну суму 521,21 тис. гривень.

В області існує нагальна проблема з впровадження інноваційних технологій у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами.

Питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно розвинутих територій) є досить актуальним для регіону, і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

Станом на 01.01.2023 на Чернігівщині частково впроваджено систему роздільного збирання твердих побутових відходів для подальшої переробки корисних компонентів у наступних населених пунктах: у містах Новгород-Сіверський, Корюківка, Мена, Семенівка, Носівка, Ніжин, Прилуки, Сновськ, селища міського типу Березне, Гончарівське, Добрянка, Михайло-Коцюбинське, Короп, Сосниця, Талалаївка, Куликівка, Козелець, Лосинівка, Ріпки, а також у низці населених пунктів Чернігівського, Прилуцького, Ніжинського та Новгород-Сіверського районів.

Схемою санітарного очищення м. Чернігова (далі – Схема) передбачені ключові етапи впровадження оптимальної моделі поводження з твердими побутовими відходами у місті Чернігові: здійснення просвітницької діяльності серед населення Чернігова; запровадження сортування твердих побутових відходів на дві фракції (органічну та всі інші відходи); розширення існуючої мережі пунктів приймання небезпечних відходів від населення; запуск у роботу сміттєпереробного комплексу.

Питання подальшого сміттєвидалення необхідно вирішувати у відповідності з регіональним планом управління відходами Чернігівської області, після його затвердження.

Здоров'я населення

Забруднення довкілля призводить до зростання захворюваності з цілого ряду хвороб.

За показниками скидання забруднених вод, викидів шкідливих речовин в атмосферу, утворення відходів Чернігівська область відноситься до регіонів із середнім рівнем негативного впливу на стан здоров'я населення.

Близько половини всіх уперше зареєстрованих випадків захворювань припадає на хвороби органів дихання. В області зафіксовані високі показники захворюваності дітей на хвороби органів дихання. Такий розподіл захворювань за кількістю випадків свідчить про особливе значення стану повітряного середовища для здоров'я населення. До хвороб, частота випадків яких напряму залежать від рівня забруднення навколишнього природного середовища, слід

віднести новоутворення та уроджені аномалії. Їх доля постійно зростає, що також є свідченням посилення ризиків для здоров'я населення міста і області.

Таблиця 15

Кількість померлих за основними причинами у Чернігівській області*, осіб

	2005	2010	2015	2019	2020	2021
Від усіх причин	25405	21644	19957	18584	19519	21275
на 100 тис. наявного населення	2156,4	1960,5	1900,1	1861,2	1983,6	2197,8
у тому числі від:						
- деяких інфекційних та паразитарних хвороб	382	291	231	203	161	159
- % від загальної кількості	1,5	1,3	1,2	1,1	0,8	1,8
на 100 тис. наявного населення	32,4	26,4	22,0	20,3	16,4	16,4
- новоутворень	2390	2083	2121	2037	2002	1866
- % від загальної кількості	9,4	9,6	10,6	11,0	10,3	8,8
на 100 тис. наявного населення	202,9	188,7	201,9	204,0	203,5	192,8
- хвороб системи кровообігу	17525	16058	14780	13688	14028	14220
% від загальної кількості	69,0	74,2	74,1	73,7	71,9	66,8
на 100 тис. наявного населення	1487,6	1454,6	1407,2	1370,8	1425,6	1469,0
- хвороб органів дихання	1081	663	515	442	469	507
- % від загальної кількості	5,9	6,7	7,1	7,4	7,3	2,4
на 100 тис. наявного населення	91,8	60,1	49,0	44,3	47,7	52,4
- хвороб органів травлення	643	497	572	590	591	664
- % від загальної кількості	2,5	2,3	2,9	3,2	3,0	3,1
на 100 тис. наявного населення	54,6	45,0	54,5	59,1	60,1	68,6
- зовнішніх причин	2285	1375	1136	959	993	980
- % від загальної кількості	9,0	6,4	5,7	5,2	5,1	4,6
на 100 тис. наявного населення	194,0	124,6	108,2	96,0	100,9	101,2

* за 2022 рік статистичні дані відсутні

Що стосується причин смертності, то основна частка приходить на хвороби системи кровообігу (66,8%) та новоутворення (8,8%).

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення території виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу.

В області відбувається процес депопуляції населення. Тренд смертності населення області залишається вкрай неблагополучним, що є найголовнішою складовою природного скорочення населення області.

За даними 2021 р. (останні статистичні дані) Чернігівщина (рис.7) демонструє значно гірші характеристики, ніж в країні загалом.

Насторожує той факт, що за як за коефіцієнтом народжуваності, так і смертності регіональні характеристики виявляються одними з найгірших в Україні (народжуваність по області – 5,5 проміле проти 7,3 по Україні, смертність – 22,0 і 18,5 проміле відповідно).

Для сільської ж місцевості цей розрив стає ще разючішим: народжуваність 5,1 проти 7,9 проміле по Україні, смертність – 28,4 проти 19,7 проміле відповідно.

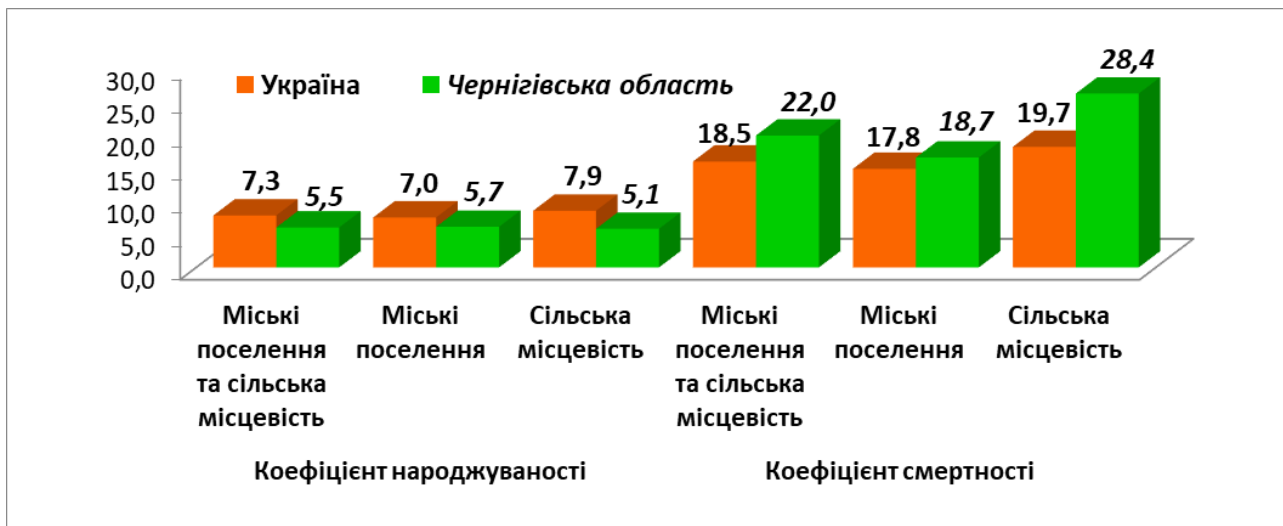

Рис. 7. Народжуваність та смертність населення України та Чернігівської області у 2021 році., проміле

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення області виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу, а напрями Програми повинні орієнтуватись на зниження ризиків для здоров'я населення внаслідок реалізації запропонованих заходів.

У випадку відмови від прийняття Програми буде припинено поступальний рух у напрямку сталого розвитку та підвищення рівня умов життєдіяльності та здоров'я населення.

3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень)

Програма економічного і соціального відновлення та розвитку області на 2024 рік визначає пріоритетні напрями економічного і соціального розвитку, враховує екологічні завдання місцевого рівня в інтересах першочергового відновлення та подальшого ефективного, стабільного соціально-економічного розвитку регіону та підвищення якості життя населення.

Вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення, при впровадженні заходів, може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Реалізація заходів Програми при існуючому стані дозволить покращити економічну складову та соціальні умови життєдіяльності населення області.

Під найбільшою загрозою на сьогодні залишається екологічна безпека на територіях, які зазнали впливу внаслідок збройної агресії проти України

Чернігівщина однією з перших зазнала вторгнення військ російської федерації. Рух важкої техніки, вибухи, будівництво фортифікаційних споруд і бойові дії завдали шкоди ґрунтовому покриву, призвели до деградації рослинного світу, руйнування екосистем, зменшення біорізноманіття, пожеж у

лісах, забруднення водою.

Війна вплинула на кожний компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, воду, повітря, ґрунт. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер.

Під час воєнних дій відбувається порушення ґрунтового покриву внаслідок вибухів, переміщення техніки, обладнання окопів. Після вибухів снарядів утворюються вирви інколи глибиною до 5,0 метрів (в залежності від озброєння), в результаті частково або повністю знищується рослинний і ґрунтовий покрив, порушується ґрунтовий профіль та гідрологічний режим ґрунтів. Вибухи боєприпасів – це суміш хімічних речовин, які осідають в товщі ґрунту та на роки або десятки років пригнічують ріст рослинності, скорочують популяцію ґрунтових тварин та бактерій.

Важливо зазначити, що рослини здатні акумулювати у собі важкі метали, якими отруюються ґрунти після вибухів боєприпасів. Тобто вживання в їжу сільськогосподарських культур, вирощених на полях після обстрілів, є небезпечним для життя і здоров'я людей. До того ж, обстріли часто спричиняють пожежі, коли внаслідок вибуху загоряється суха трава або дерева. Під впливом чинників пожежі родючий шар ґрунту зазнає пошкоджень. Знищуються рослини, їхні кореневі системи, а також редуценти – бактерії та мікроміцети.

Водні ресурси області зазнали значної шкоди внаслідок руйнування очисних споруд та виведення з ладу обслуговуючих організацій, що займались водопостачанням та очищенням стічних вод, які без очистки потрапляли у водойми, особливо там, де відбувалися активні бойові дії.

Через авіаудари та обстріли, пошкодження чи повне знищення промислових об'єктів, сміттєзвалищ відбувалися витіки небезпечних речовин, що призвели до забруднення як ґрунту, так і водних ресурсів.

Воєнні дії на території України, в результаті яких відбуваються пожежі у промислових, інфраструктурних об'єктах, житлових секторах та природних екосистемах, викиди летких сполук в результаті пошкоджень промислових об'єктів спричиняють великі обсяги викидів парникових газів та інших забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Пожежі в природних екосистемах, спричинені обстрілами, також завдають значних наслідків в зв'язку з тим, що їх тривалий час неможливо ліквідувати.

За інформацією Державної екологічної інспекції у Чернігівській області станом на 28.09.2023 шкода, заподіяна навколишньому природному середовищу внаслідок збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану становить більше 23 млрд грн, із них:

➤ розмір шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану становить 15 326 445,3 тис. грн:

- забруднення ґрунтів – 22 342,5 тис. грн (площа забруднених ґрунтів 30002,0 м²);

- засмічення земель – 15 304 102,8 тис. грн (площа засмічених ґрунтів 353 432,0 м²);

➤ шкода від неорганізованих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану – 5 623 297,7 тис. грн:

- горіння нафти, нафтопродуктів та газу – 1 569 390,2 тис. грн;
- лісові пожежі та інші насадження – 3 957 196,4 тис. грн;
- загоряння інших об'єктів – 95 648,2 тис. грн;
- неорганізований викид забруднюючих речовин або суміш таких речовин – 1 062,9 тис. грн;

➤ збитки, заподіяні внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами – 2 421 844,823 тис. грн.

Обрахунки виконані за методиками затвердженими наказами Міндовкілля та зареєстрованими в Мін'юсті.

В регіоні внаслідок обстрілів, авіаційних та ракетних ударів станом зареєстровано як зруйновані або пошкоджені більше 12 тисяч будівель, споруд, об'єктів та систем життєзабезпечення.

Крім територій, де зафіксовані вибухи, руйнування та пошкодження, за інформацією МОЗ, найбільш несприятливому впливу шкідливих факторів підлягає населення, яке мешкає в межах санітарно-захисних смуг промислових підприємств, що є порушенням вимог «Державних санітарних правил планування та забудови населених місць»: у міських поселеннях 3,4 % проб атмосферного повітря містять забруднюючі речовини у концентраціях, що перевищують гранично допустимі, у сільських поселеннях – 1,3%. Тому заходи Програми, які реалізуються на територіях міських поселень, мають розглядатися як зони підвищеної уваги.

За даними Держгеонадр України, забруднення ґрунтових вод на більшій частині території Чернігівської області відбувається, головним чином, стічними водами тваринницьких комплексів, мінеральними добривами. Значний негативний вплив на стан ґрунтових вод чинить забруднення свинцем, марганцем, нафтопродуктами. Забруднення міжпластових підземних вод носить локальний характер, залежить від техногенного навантаження на геологічне середовище та захищеності підземних вод. Ділянки забруднення міжпластових підземних вод знаходяться, переважно, у зоні впливу поверхневого комплексу утилізації дренажних вод, невпорядкованих складів зберігання промислових відходів, мінеральних добрив, отрутохімікатів та непридатних хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), тваринницьких комплексів, сільгоспвиробників та інших локальних об'єктів, що впливають на стан підземних вод. З огляду на це, заходи Програми, які реалізуються у сфері АПК та орієнтовані на її прискорений інноваційний розвиток, мають розглядатися як зони підвищеної уваги.

Концепція об'єктів захоронення відходів у місцях локалізації виробництва та населення, превалююче забруднення довкілля основними суб'єктами ЖКГ, значний вплив транспортної інфраструктури на комфортність умов проживання населення зумовлюють розглядати всі заходи Програми, спрямовані на модернізацію соціальної та виробничої інфраструктури області, як зони підвищеної уваги.

Оскільки в Програмі передбачені заходи, спрямовані на комплексне відновлення інфраструктури регіону, то її реалізація, з високою ймовірністю,

має зменшити негативний вплив на довкілля і здоров'я населення, від чого можна очікувати позитивні результати на всій території Чернігівської області.

Область має цінні природні комплекси та ландшафти, об'єкти природно-заповідного фонду, підтримання та збереження яких є передумовою гармонійного розвитку території та забезпечення здоров'я населення області.

На території області наявні об'єкти Смарагдової мережі. Ці території відповідають одному або декільком критеріям:

- сприяють виживанню видів, що знаходяться під загрозою зникнення, ендемічних видів або будь-яких видів, що перелічені в додатках I і II Бернської Конвенції (далі- Конвенція);

- підтримують значну кількість видів на території з високим видовим різноманіттям або підтримувати важливі популяції одного або декількох видів;

- містять важливий та/або репрезентативний приклад типів оселищ, що знаходяться під загрозою зникнення;

- містять видатний приклад конкретного типу оселища або мозаїки різних типів оселищ;

- є важливим місцем для одного або декількох мігруючих видів;

- іншим способом істотно сприяють досягненню цілей Конвенції.

Провідною організацією, яка відповідає за розбудову даної мережі, є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Включення територій до мережі проводилось з використанням так званого біогеографічного підходу, тобто оцінка достатності визначених територій мережі для довгострокового збереження видів і оселищ проводилась в межах біогеографічних регіонів.

До мережі включені лише території, які важливі для збереження видів і оселищ із Резолюцій № 4 та № 6 Бернської конвенції в розрізі біогеографічних регіонів, а рішення про включення територій до Смарагдової мережі, приймалося лише на основі наукової інформації щодо присутності на таких територіях певної частки національної популяції видів чи площ оселищ із вищезазначених Резолюцій.

Майже всі території, включені до Смарагдової мережі – це існуючі території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, або регіональні ландшафтні парки, водосховища або водно-болотні угіддя.

Всі ці території є долинами річок, боліт, дикими природними ландшафтами.

Концентрація об'єктів захоронення відходів у місцях локалізації виробництва та населення створює дисбаланс у антропогенному навантаженні на території області. До Програми включені заходи щодо підвищення ефективності управління відходами, реалізація яких дозволить позбутись асиметричності та екологічного тиску на основні місця їх зберігання і накопичення.

Заходи Програми, орієнтовані на формування екологічної культури та свідомості населення, дозволять підтримувати і поліпшити стан довкілля та умови життєдіяльності населення Чернігівського регіону.

На основі оцінок, можна зробити такі висновки щодо ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми:

атмосферне повітря – можливий негативний вплив, а саме: збільшення кількості одиниць транспорту внаслідок відновлення і розвитку транспортної інфраструктури, а також проведення ремонтних робіт автомобільних доріг призведе до збільшення кількості викидів у атмосферу від пересувних джерел, це ймовірно може призвести до погіршення якості повітря; можливі позитивні наслідки: поліпшення якості атмосферного повітря – запровадження сучасної регіональної системи державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря; зменшення рівня забруднення атмосферного повітря; впровадження у виробництво нових сучасних технологій та технічне переоснащення виробництва; обґрунтоване скорочення споживання традиційних видів паливно-енергетичних ресурсів, у першу чергу імпортованого природного газу;

водні ресурси – позитивні наслідки: покращення стану водних ресурсів області: зменшення обсягів скидів у водойми області шляхом реконструкції та будівництва очисних споруд; реалізація проектів по відновленню і підтриманню сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок;

відходи – позитивні наслідки за рахунок будівництва (реконструкції) полігонів твердих побутових відходів; забезпечення екологічної безпеки у сфері поводження з відходами: очищення території області від непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них (відходів пестицидів); впровадження сталої системи управління відходами; забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів;

земельні ресурси – внаслідок реалізації Програми не передбачається змін у топографії або в характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози; позитивні наслідки: внесення відомостей до Державного земельного кадастру про земельні ділянки державної та комунальної власності підприємств, установ та організацій, які мають в користуванні земельні ділянки, але відомості про які не внесені до Державного земельного кадастру; забезпечення ефективності використання земельних ресурсів; підвищення цінності земельних ресурсів;

біорізноманіття – наслідки позитивні: відновлення і розвиток природно-заповідного фонду та збереження біологічного, ландшафтного різноманіття: оголошення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів земель природно-заповідного фонду до площі області; встановлення меж територій та об'єктів ПЗФ; охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів;

населення та інфраструктура – наслідки позитивні: поліпшення санітарно-епідеміологічної та санітарно-епізоотичної ситуації; поліпшення сфери охорони здоров'я, освіти, фізичної культури; ремонт мереж водопроводу та зливової каналізації; негативний вплив на стан здоров'я чи захворюваність населення не очікується.

При впровадженні заходів Програми, у порівнянні із існуючим станом, очікується позитивний вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення.

4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються програми, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом

Прямо пов'язати ті чи інші наслідки для здоров'я населення з впливом конкретних заходів з реалізації Програми досить складно (так само, як і навпаки, довести відсутність такого зв'язку), оскільки вплив на здоров'я часто неспецифічний і носить опосередкований характер, має пролонгований прояв, характеризується наявністю часового лагу між моментом виникнення та проявом наслідків. Можуть спостерігатися кумулятивні ефекти, пов'язані з декількома видами господарської діяльності. Так, наприклад, захворювання дихальної системи можуть бути наслідками впливу як об'єктів житлово-комунального господарства, так і транспорту.

Головними екологічними проблемами на сьогодні є ті, що спричинені збройною агресією проти України: шкода, завдана земельним ресурсам, втрати надр, збитки, завдані водним ресурсам, шкода, завдана атмосферному повітрю, втрати лісового фонду, збитки, завдані природно-заповідному фонду.

Основними проблемами Чернігівської області в екологічній сфері, як і до повномасштабного вторгнення, залишаються:

1) Загроза забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів та виникнення надзвичайної ситуації внаслідок накопичення значних обсягів безхазяйних непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР). На сьогодні стан наявних місць зберігання ХЗЗР є незадовільним, що створює загрозу забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів та виникнення надзвичайної ситуації. Вирішення цієї проблеми неможливе виключно на регіональному рівні та потребує загальнодержавного втручання.

2) Проблеми природно-заповідного фонду. Більшість меж територій та об'єктів ПЗФ не встановлені та не внесені відомості про межі та обмеження у використанні до Державного земельного кадастру так як не достатнє фінансування стримує розроблення відповідних проектів землеустрою. Відсутність державної статистичної звітності з кількісного обліку земель є причиною браку інформації про розподіл земель території як області, так і України в цілому та моніторингу щодо зміни їх площі, в тому числі і площі земель ПЗФ.

3) Забрудненням атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств та автотранспорту. Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: енергетики, вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, з виробництва продуктів нафтоперероблення. У містах та районах, де розташовані підприємства вказаних галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря, а саме: м. Чернігів, м. Ніжин, Корюківський та Прилуцький райони. Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнає атмосфера міста Чернігова. Найбільшим забруднювачем атмосферного повітря в області залишається КЕП «Чернігівська ТЕЦ», викиди в атмосферне повітря якої в 2022 році склали понад 38% від викидів по місту Чернігів.

4) Забрудненням водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житлово-комунального господарства. Сучасний стан поверхневих водойм області характеризується антропогенним тиском суб'єктів господарювання. Значна частина недостатньо очищених стоків щорічно потрапляє у водні об'єкти та завдає їм незворотної шкоди. Основними джерелами забруднення водних об'єктів залишаються підприємства комунального господарства. Серед причин незадовільної роботи каналізаційних очисних споруд – їх перевантаженість або недовантаженість, зношеність обладнання та відсутність коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

Також залишається нагальною проблемою практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води, використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що, в свою чергу, призводить до високих показників вмісту фосфатів на вході з очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд наразі не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів із перевищенням гранично допустимих показників вмісту фосфатів.

5) Забрудненням підземних водоносних горизонтів. Найбільший вплив від антропогенного навантаження відчувають безнапірні масиви підземних вод (МПЗВ). Незначна глибина залягання водовмісних відкладів та відсутність у зоні аерації слабопроникних шарів обумовлюють потрапляння забруднювальних речовин з поверхні у ці МПЗВ, що перешкоджають проникненню забруднювальних речовин з поверхні землі.

В першу чергу відчувають вплив техногенної діяльності уразливі до забруднення групи МПЗВ у незахищених безнапірних горизонтах. Найбільш відчутний вплив на всій території області на безнапірні групи МПЗВ здійснює сільське господарство – практично у всіх перших від поверхні водоносних горизонтах в межах сільських населених пунктів визначене дифузне забруднення азотними сполуками. На погіршення якісного стану підземних вод суттєво впливають використання мінеральних добрив та пестицидів, зрошення на сільгоспугіддях та скиди забруднених стічних вод в поверхневі водойми. Хімічний склад води характеризується підвищеним вмістом сульфатів, хлоридів. Виявлення великих площ забруднення нітратами свідчать про стійку тенденцію до накопичення їх в ґрунтових водах. Крім того, для підземних вод перших від поверхні водоносних горизонтів характерним є природний підвищений вміст заліза.

Напірні МПЗВ і групи МПЗВ у напірних горизонтах мають надійний захист від забруднення, оскільки переkritі в покрівлі слабопроникними відкладами. Вони не пов'язані із поверхневими екосистемами і не є уразливими до техногенного забруднення. В них може спостерігатися лише локальне (точкове) перевищення нормованих елементів, переважно в місцях неглибокого залягання водовмісних відкладів.

Значну загрозу підземним водоносним горизонтам, які є джерелом питного водопостачання в області, становить велика кількість безхазяйних артезіанських свердловин, що залишилися після ліквідації та реорганізації

сільськогосподарських підприємств.

6) Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону. Житлово-комунальне та сільське господарство, промисловість, гідроенергетика є головними чинниками, що негативно впливають на гідрологічний режим річок регіону. Це проявляється в заборах води, регулюванні стоку (ставки та водосховища) та коливаннях рівнів води в нижніх б'єфах ГЕС. Зменшення природного стоку (особливо в умовах глобального потепління та природної маловодності), зменшення швидкостей течії та утворення великої кількості застійних зон сприяє процесам евтрофікації, погіршують якість води і, як наслідок, призводять до погіршення біорізноманіття та деградації водних екосистем. На території області гідроелектростанції (ГЕС), які здійснюють добове регулювання стоку і впливають на рівневий режим у нижніх б'єфах, практично відсутні. Побудована на р. Снов Седнівська ГЕС має проектну потужність 235 кВт, але через низький рівень води у річці експлуатується тільки біля 2 місяців на рік.

7) Підтоплення земель та населених пунктів регіону. На території Чернігівської області, яка розташована в заплавах річок Десна та Дніпро, характерними залишаються явища затоплення та підтоплення паводковими і поверхневими водами, що негативно впливають на функціонування господарського комплексу та життєзабезпечення населення.

8) Поводженням з відходами I-III класів небезпеки. В області практично вирішена проблема поведження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. За результатами вжитих організаційних та адміністративних заходів їх не розміщують у навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області. Залишається невирішеною проблема знешкодження біля 130 тис. т рідких промислових токсичних відходів м.Чернігів. На об'єкті, який на даний час не експлуатується, розміщено токсичні відходи, які продовжують негативно впливати на всі компоненти довкілля.

9) Утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості. Органами виконавчої влади та місцевого самоврядування на місцевому рівні недостатньо впроваджуються системи роздільного збирання побутових відходів та вилучення їх ресурсно-цінних компонентів і небезпечних складників, системи збирання, заготівлі й утилізації відходів як вторинної сировини. Крім того, 20.06.2022 було ухвалено Закон України «Про управління відходами», згідно з яким відходи підлягають роздільному збиранню та не повинні змішуватися з іншими відходами або матеріалами, що мають різні властивості.

Враховуючи те, що в області, як і в Україні в цілому, склалася критична ситуація, пов'язана з утворенням, накопиченням, зберіганням, переробленням, утилізацією та захороненням відходів, що характеризується подальшим розвитком екологічних загроз, з метою виконання Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, в рамках реалізації Національного плану управління відходами у 2020 році за кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища розроблено проект

Регіонального плану управління відходами Чернігівської області (далі – регіональний план). Проект потребує коригування.

10) Поширенням екзогенних геологічних процесів. На території області є території, на яких розвиваються природні екзогенні геологічні процеси. Найбільшу небезпеку для об'єктів економіки та життєдіяльності людей становлять зсуви та руйнування берегів. Їх розвиток, особливо в межах населених пунктів, створює реальну загрозу для населення, об'єктів економіки та інфраструктури і потрапляють до зони їх негативного.

Зсуви формуються, як правило, на ділянках, які утворені водоопірними та водоносними породами ґрунту. Вони виникають унаслідок порушення рівноваги в ґрунтах та підстилаючих породах, що може бути викликано підмивом водою, ослабленням міцності порід при вивітрюванні та перезволоженні опадами або підземними водами, в результаті чого сили зчеплення на поверхні зміщення стають меншими, ніж гравітаційна сила, що діє на масу породи. Небезпека зсувів полягає в тому, що величезні маси ґрунту, раптово зміщуючись, можуть призвести до руйнування будівель та споруд, залізничних і шосейних доріг, мостів та жертв серед населення. Масштаби катастрофи залежать від ступеня забудови та заселення території, а також від величини самого зсуву. На території області зсуви мають розвиток на крутих берегах і крутих схилах долин річок Десна, Дніпро, Удай, їх притоках, а також в ярах і балках. Адміністративно ці території відносяться до м. Чернігова, м. Новгород-Сіверського, Новгород-Сіверського та Прилуцького районів. 12 населених пунктів області загрожують зсувні процеси. Загальна площа таких земель складає 7,6837 км².

11) Охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори. Основні чинники, що несуть загрозу для флори області, є випалювання сухої рослинності у весняний період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; всихання лісових культур; самовільні рубки. Існує потреба збільшення лісогосподарськими підприємствами площ лісорозведення за рахунок нових прийнятих земель. Серед основних проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство.

Окреслені екологічні проблеми формують значні ризики для здоров'я населення Чернігівської області, зокрема:

– забруднення атмосферного повітря негативно впливає на нервову і серцево-судинну систему, викликає задуху, подразнює органи дихання, слизові оболонки, суттєво підвищує ризики виникнення хвороб органів дихання;

– забруднення водних об'єктів негативно впливає на серцево-судинну та нервову системи, органи травлення, нирки, зуби, а також підвищує ризик захворювання на вірусні, бактеріальні, паразитарні інфекції;

– неналежне поводження з відходами та їх накопичення у місцях видалення підвищує ризики появи респіраторних й онкологічних захворювань, інфекційних хвороб і виникнення алергічних реакцій;

– воєнні дії, постійна загроза обстрілів негативно впливають на ментальне здоров'я населення.

Відтермінування вирішення цих проблем посилює негативні тенденції щодо захворюваності та смертності населення регіону, знижує якість та

комфортність проживання на території області.

5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються програми, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (№ 722/2019 від 30.09.2019) в обласних програмних документах забезпечено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№ 562-VIII від 01.07.2015), та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» (№ 2354-VIII від 20.03.2018).

Правові засади у сфері поводження з відходами забезпечуються Законом України «Про управління відходами» (№ 2849-IX від 13.12.2022) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами.

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, в якому, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм в процесі інвестиційної діяльності. Так Законом України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-XII від 18.09.1991) встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом. (ст.4).

У разі порушення екологічних, санітарно-гігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності (ст.21). Також у ст. 8 зазначається, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23.05.2017).

Основними міжнародними правовими документами, ратифікованими Україною, що стосуються Програми, є:

- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» від 29 жовтня 1996 р. № 435/96-ВР;
- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» від 29 листопада 1994 р. № 257/94-ВР;
- Закон України «Про приєднання України до Картахенського протоколу

про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття» від 12 вересня 2002 р. № 152-IV;

– Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» від 6 липня 1999 р. № 832-XIV;

– Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції» від 7 вересня 2005 р. № 2831-IV;

– Закон України «Про приєднання України до Бернської Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ, існуючих в Європі» від 29.10.96 № 436/96-ВР.

Також у Програмі враховано основні засади:

- Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України 21.04.2021 № 443-р;

- Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 932-р;

- Національного плану управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 № 117;

- Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 688-р;

- Державної стратегії управління лісами України до 2035 року та операційним планом її реалізації у 2022 – 2024 роках, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1777-р;

- Водної стратегії України на період до 2050 року та плану її реалізації у 2022 - 2024 роках, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 № 1134.

Крім того, Програма орієнтована на виконання зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному рівні, зокрема:

– Директивою № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи;

– Директивою № 2008/98/ЄС про відходи;

– Директивою № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС;

– Директивою № 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення;

– Директивою № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Програма відповідає засадам основного нормативно-правового документу, що визначає засади екологічної політики в Україні – Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики

України на період до 2030 року» (ухвалено Верховною Радою України 28 лютого 2019 року).

Загалом, відповідно до нормативно-правової бази України, проєкт Програми відповідає ряду зобов'язань:

- забезпечення пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;

- виконання заходів, що гарантують екологічну безпеку середовища для життя і здоров'я людей, а також запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля;

- проєктне спрямування на збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;

- використання отриманих висновків моніторингу та комплексу охоронних заходів для виконання можливостей факторів позитивного впливу на охорону довкілля;

- формування динамічного урівноваженого стану довкілля, що забезпечуватиме екологічне, санітарно-безпечне середовище для життєдіяльності населення;

- забезпечення реалізації заходів, пов'язаних зі збереженням та поліпшенням стану поверхневих та підземних водних ресурсів, земельних ресурсів, у тому числі ПЗФ.

- забезпечення загальної доступності Програми та самого звіту СЕО відповідно до вимог Законів України «Про доступ публічної інформації» і «Про стратегічну екологічну оцінку» шляхом інформування громадськості на офіційному сайті обласної державної адміністрації та внесення відповідної інформації до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки відомості

Враховуючи результати аналізу, можна зробити висновок, що Програма відповідає цілям екологічної політики, встановлених на національному та регіональному рівнях; враховує більшість з них і пропонує комплекс заходів, спрямованих на їх виконання.

6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків

Наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення – це будь-які ймовірні наслідки реалізації завдань Програми для покращення біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, ландшафту, природних територій та об'єктів, безпеки життєдіяльності населення та його здоров'я, матеріальних активів, об'єктів культурної спадщини та взаємодія цих факторів.

Під кумулятивним впливом розуміється сукупність впливів від реалізації планованої діяльності та інших, що існують або плануються в найближчому майбутньому видів антропогенної діяльності (прямий і опосередкований вплив людства на навколишнє середовище та його компоненти внаслідок господарської діяльності), які можуть призвести до значних негативних або

позитивних впливів на навколишнє середовище або соціально-економічні умови.

Синергічні наслідки – сумарний ефект, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає дію кожного окремо компоненту.

Реалізація заходів, передбачених Програмою, може супроводжуватись появою прямих та опосередкованих наслідків, як для окремих компонентів довкілля, так і сукупним впливом на природні процеси та комплекси. Значного негативного впливу під час планованої діяльності на довкілля та здоров'я населення не передбачається.

На території Чернігівської області при дотриманні та виконанні захисних і охоронних заходів, що відповідають діючим нормативним вимогам, можливість виникнення кумулятивного впливу, який супроводжується негативними екологічними наслідками та понаднормативними викидами в атмосферне повітря забруднюючих речовин, не очікується.

Зміна клімату і мікроклімату в результаті реалізації Програми не очікується, оскільки відсутні причини, які призводять до їх зміни. Особливості кліматичних умов, які сприяють зростанню інтенсивності впливів планованої діяльності на навколишнє середовище, також відсутні.

Синергічні наслідки також відсутні.

Серед ключових наслідків реалізації Програми у 2024 році, а також з огляду на короткий період її реалізації (протягом одного року), доцільно зробити наступні висновки щодо ймовірного впливу Програми на довкілля.

Вплив на атмосферне повітря: не передбачається погіршення стану атмосферного повітря. Програма не передбачає створення нових підприємств із значними обсягами викидів у атмосферне повітря.

Програма передбачає реалізацію завдань, спрямованих на покращення якості атмосферного повітря: зменшення рівня забруднення атмосферного повітря, зокрема збільшення обсягів виробництва та споживання альтернативних та місцевих видів палива.

Вплив на водні ресурси: Програма не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Тому реалізація Програми у 2024 році не має призвести до погіршення стану водних ресурсів. Разом з тим, зменшення обсягів скидів у водойми області шляхом будівництва нових чи реконструкції існуючих об'єктів водовідведення та очисних споруд, реалізація проектів по відновленню і підтриманню сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок дозволять знизити рівень забруднення поверхневих та ґрунтових вод.

Відходи: утилізація та знешкодження непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, знешкодження рідких токсичних відходів, що розміщені в ставках-накопичувачах впровадження сталої системи управління відходами матиме позитивний ефект.

Вплив на земельні ресурси: внаслідок реалізації Програми не передбачається будь-якого посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів, змін у топографії або у характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози.

Вплив на біорізноманіття та рекреаційні зони: в Програмі не передбачається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на біорізноманіття. Натомість позитивний вплив на збереження біорізноманіття буде досягнений внаслідок оголошення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів земель природно-заповідного фонду до площі Чернігівської області; встановлення меж територій та об'єктів природно – заповідного фонду.

Вплив планованої діяльності на території та об'єкти природно-заповідного фонду та території Смарагдової мережі буде оцінено при здійсненні оцінки впливу на довкілля планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають оцінці впливу на довкілля.

Вплив на культурну спадщину: охорона, збереження об'єктів культурної спадщини; охорона, збереження елементів нематеріальної культурної спадщини матиме позитивний вплив.

Вплив на населення та інфраструктуру: Програма не передбачає появу нових ризиків на стан здоров'я чи захворюваність населення. Поліпшення санітарно-епідеміологічної та санітарно-епізоотичної ситуації на території Чернігівської області; реконструкція та ремонт об'єктів комунальної інфраструктури, поліпшення системи охорони здоров'я, освіти, фізичної культури, екологічної ситуації позитивно вплине на загальні покращення умов життя і діяльності громадян.

Екологічне управління, моніторинг: Програма не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в сфері екологічної безпеки, натомість передбачено покращення управління відходами та підвищення енергоефективності управління міським господарством.

Кумулятивний вплив: ймовірність того, що реалізація Програми призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, відсутня.

Транскордонний вплив під час реалізації заходів Програми відсутній. Таким чином, реалізація Програми економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської на 2024 рік не має супроводжуватися появою нових негативних наслідків для довкілля.

Реалізація багатьох заходів та завдань Програми може призвести до покращення екологічної ситуації в області.

Ймовірність того, що реалізація Програми призведе до таких можливих негативних впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть кумулятивний чи синергійний вплив, відсутня. У разі реалізації запланованих заходів Програми можна очікувати позитивного кумулятивного і синергійного ефектів покращення стану довкілля та здоров'я населення у середньо- і довгостроковій перспективі.

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Програми

Реалізація Програми передбачає виконання заходів та проектів, що стосуються розвитку сфери забезпечення області системами інженерної інфраструктури, ремонту вулично-дорожньої мережі, енергозбереження і раціонального використання природних ресурсів, розвитку агропромислового комплексу, виконання яких є невід'ємною складовою при створенні сприятливого в екологічному відношенні життєвого середовища.

Серед головних заходів, що мають безпосередній вплив на санітарно-гігієнічні умови проживання населення та забезпечують пом'якшення негативних наслідків реалізації проекту Програми можна виділити:

- здійснення заходів енергозбереження шляхом покращення рівня енергоефективності багатоповерхових житлових будинків, модернізації житлового фонду з використанням сучасних енергозберігаючих технологій, впровадження системи енергоменеджменту та заходів, направлених на скорочення споживання енергоресурсів в установах бюджетної сфери, збільшення обсягів виробництва та споживання альтернативних та місцевих видів палива;

- подальший розвиток вулично-дорожньої мережі: ремонт існуючих вулиць, доріг та тротуарів;

- ліквідація несанкціонованих звалищ побутових відходів;

- ландшафтний благоустрій;

- розвиток систем водопостачання з метою забезпечення необхідною кількістю води та якістю, що відповідає санітарним нормам, а саме: реконструкція водопровідних насосних станцій із заміною обладнання та ремонт і заміна розподільчих мереж водопостачання;

- ремонт каналізаційних мереж;

- розвиток інфраструктури управління відходами;

- впровадження системи роздільного збору ТПВ;

- заходи з озеленення, збереження ландшафтного та біотичного різноманіття.

Під час виконання запланованих Програмою заходів можливе виникнення деяких негативних наслідків у вигляді короткочасного впливу. Поява таких наслідків переважно пов'язана зі здійсненням робіт з реконструкції та будівництва.

З метою забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів при будівництві, реконструкції та ремонті об'єктів, передбачених Програмою, використовуватимуться сучасні вискоелефективні екоенергозберігаючі технології та матеріали, зокрема огорожуючі конструкції з мінімальним коефіцієнтом теплопровідності, інженерне обладнання з високим коефіцієнтом корисної дії тощо.

Дотримання нормативного стану навколишнього середовища забезпечуватиметься виконанням відповідних заходів, які передбачається вжити для зменшення негативних наслідків виконання Програми.

1. Захисні заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на

довкілля стосуються:

- заходів для зменшення шуму (заборона робіт у районах житлової забудови в нічний час);

- дотримання вимог «сезону тиші»;

- заходів з охорони ґрунтів;

- зменшення впливу на флору і фауну;

- нагляд за відходами (регулярне транспортування будівельних матеріалів у міру просування будівництва, наявність на ділянці провадження робіт пересувних контейнерів для відходів металу, промасленого ганчір'я, нафтопродуктів тощо, обов'язковий вивіз і наступна утилізація будівельного сміття, що надходить з будівельного майданчика).

Підрядник будівельно-монтажних робіт зобов'язаний:

- додержуватись раціональних маршрутів перевезення робітників, комплектуючих і будівельних матеріалів;

- допускати до експлуатації тільки справну автотракторну техніку з двигунами, що за вмістом у відпрацьованих газах CO, NOx (карбюраторні) або за димністю відпрацьованих газів (дизельні) відповідають діючим в Україні екологічним нормам;

- звести до мінімуму порожні пробіги автотранспорту та холосту роботу двигунів;

- суворо дотримуватись чинних норм і правил зі збереження флори та фауни в районі будівництва (забороняється миття будівельних машин і механізмів у водоймах, злив ПММ поза спеціально відведеними для цього місцями).

Після закінчення будівельно-монтажних робіт виконується зачистка випадкових забруднень, прибирання будівельного сміття та його перевезення у відведені для цього місця.

2. Ресурсозберігаючі заходи спрямовані на раціональне використання земельних та водних ресурсів, зокрема норми відводу земель.

3. Охоронні заходи. До охоронних заходів відноситься проведення моніторингових спостережень за підтриманням нормативного стану довкілля (дотримання гранично допустимих рівнів екологічного навантаження на природне та техногенне середовище) на території зони впливу об'єкту. Моніторинг стану довкілля в районі впливу об'єкту є інструментом, що підтримує керування екологічною безпекою, і може розглядатися, як одна з інформаційних складових, що забезпечують загальне керування експлуатації об'єкту. Він дозволяє провести аналіз відповідності стану об'єкту та навколишнього середовища екологічним вимогам для вироблення рішень із забезпечення екологічного благополуччя; знизити рівень невизначеності, який обумовлений неточністю методів розрахункових прогнозних оцінок; вирішити спірні питання, пов'язані з впливом об'єкту на екологічні умови; поповнити бази даних щодо стану навколишнього середовища в районі розташування об'єкту будівництва.

На підставі моніторингу, у випадку можливої загрози довкіллю, спричиненої технічним станом об'єкту і його елементами, сповіщаються адміністративні, контролюючі органи і населення, а також здійснюються заходи

з їх усунення або попередження.

4. Компенсаційні заходи. Компенсаційні заходи полягають у відшкодуванні втрат, спричинених самим процесом реалізації заходів Програми. Відшкодування, плата за користування та за будь-які відхилення від дозволених норм здійснюється згідно з вимогами діючого законодавства. Такі розрахунки проводяться на основі спеціально затверджених методик згідно зі встановленими тарифами.

На всіх етапах реалізації Програми, у тому числі для зменшення або запобігання впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду та території Смарагдової мережі, заплановані рішення будуть здійснюватися у відповідності до норм і правил охорони навколишнього середовища і вимог екологічної безпеки (згідно з вимогами Водного кодексу України, Законів України «Про охорону земель», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України»).

8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалась стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення

Проєкт Програми економічного і соціального розвитку відновлення і розвитку Чернігівської області на 2024 рік розроблений на короткостроковий період і є плановим документом.

У процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки було розглянуто альтернативу 1 «Нульовий сценарій» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку незатвердження Програми, за яким Програма не затверджується та більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем з високою ймовірністю погіршать існуючу екологічну ситуацію;

При «нульовому сценарії» заходи програми будуть здійснюватися без чітко визначеного нормативного документу, яким передбачено напрями та завдання з охорони довкілля. Це призведе до збереження тенденцій, що сформувалися у Чернігівській області стосовно стану довкілля та здоров'я населення. Такий подальший розвиток не відповідає пріоритетам державної екологічної політики.

«Нульовий сценарій» пов'язаний із збереженням нинішнього стану області. Цей варіант виходить з того, що зміни у економічній політиці практично не відбуватимуться. При цьому якісні показники розвитку будуть залишатись малорухомими. А це стримує процеси інноваційного розвитку економіки. Реалізація цього сценарію ілюструє загострення соціально-політичних, фінансово-економічних, комунальних проблем, перешкоджаючих набуттю високої якості життя, комфортних умов життя та добробуту населення. Отже, за результатами аналізу визначено, що в рамках «нульового сценарію» подальший сталий розвиток області є ускладненим, і цей сценарій призводить до погіршення екологічної ситуації в межах території області, продовження подальшого зносу інфраструктури, неефективного використання

енергоресурсів. З огляду на це, нульовий варіант – відсутність затвердженої Програми економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік є завідомо неприйнятним.

Альтернатива 2 «Максимально сприятливий сценарій» - це обрання варіанту Програми у такому вигляді, в якому він запропонований до затвердження, де передбачається реалізація низки заходів із використанням інноваційних технологій на засадах сталого розвитку. В інтересах підвищення якості життя населення, ефективного та сталого розвитку області найсприятливішим варіантом буде затвердження Програми у запропонованому вигляді та виконання її в повному обсязі.

Програма спрямована на дотримання екологічних стандартів. Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Програми вказує на те, що реалізація Програми позитивно вплине на стан атмосферного повітря, водних об'єктів, ситуацію з відходами, земельні ресурси, біорізноманіття, рекреаційні зони та культурну спадщину.

Це означає, що Програма спрямована на екологічно збалансований сценарій розвитку.

9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Програми. Значущі наслідки для довкілля, в тому числі для здоров'я населення, повинні відслідковуватися під час реалізації Програми, зокрема, з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Відповідно до статті 17 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» замовник у межах компетенції здійснює моніторинг наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, один раз на рік оприлюднює його результати на своєму офіційному веб-сайті у мережі Інтернет, вносить до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки та у разі виявлення не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, вживає заходів для їх усунення.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості. Протокол про СЕО встановлює необхідність здійснення моніторингу значного впливу на довкілля, у тому числі здоров'я населення, від реалізації затвердженої Програми. Результати моніторингу мають бути доведені до відома природоохоронних органів і органів охорони здоров'я, а також громадськості.

Моніторинг може бути використаний для: порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про реалізацію програми; отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО); перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади; перевірки того, що Програма виконується відповідно до затвердженого

документу, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Для оцінки повноти та якості реалізації програмних заходів здійснюватиметься моніторинг наслідків виконання Програми для довкілля, в тому числі для здоров'я населення, що дасть змогу оперативно приймати необхідні управлінські рішення.

Для організації моніторингу окремо будуть розроблені Заходи відповідно до Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1272, які будуть включати:

- зміст заходів, передбачених для здійснення моніторингу, та строки їх виконання;
- кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників відповідно до кожного з визначених у звіті про стратегічну екологічну оцінку наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення;
- кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення;
- методи визначення кожного із показників, які дають змогу швидко та без надлишкових витрат їх вимірювати;
- періодичність вимірювання показників, проведення їх аналізу та співставлення із цільовими значеннями;
- засоби і способи виявлення наявності або відсутності наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, з урахуванням можливості виявлення негативних наслідків виконання документа державного планування, не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку.

Моніторинг базується на розгляді цільових показників для кожного сектору розвитку області та аналізі досягнення запланованих результатів. Система запропонованих в Програмі цільових індикаторів включає екологічні індикатори та індикатори здоров'я населення.

Вплив виконання Програми на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, можуть бути виявлені в результаті моніторингу реалізації проектних рішень Програми, які мають прямі наслідки на стан навколишнього середовища, умови життєдіяльності та здоров'я населення.

Моніторинг даних впливів буде здійснюватись за показникам та у терміни, які вказані в таблиці.

Таблиця 16

Індикатори для моніторингу виконання Програми

Назва показника	Один. виміру	2022 рік (факт)	2023 рік (очік.)	2024 рік прогноз	Періодичність вимірювання
Середня забезпеченість населення:					1 раз на рік – лютий 2025 року, лютий 2026 року

Назва показника	Один. виміру	2022 рік (факт)	2023 рік (очік.)	2024 рік прогноз	Періодичність вимірювання
• лікарняними ліжками у розрахунку на 10 тис. жителів (стаціонар)	ліжок	72,4	71,5	71,5	-*-
• медичними послугами наданими амбулаторно-поліклінічними закладами, у розрахунку на 1 мешканця	відвід. за рік	4,3	6,0	6,1	-*-
• наданою медичною допомогою лікарями вдома на 100 мешканців	відвід. за рік	7,9	8,6	8,6	-*-
• лікарями усіх спеціальностей на 10 тис. населення на кінець року	одиниць	32,7	32,7	32,7	-*-
Частка населення, що отримує медичну допомогу у сімейних лікарів	%	82,5	82,5	82,5	-*-
Кількість об'єктів природно-заповідного фонду	одиниць	677	680	680	-*-
Обсяги вивезених на утилізацію непридатних і заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин	тонн	5,974	44,5	44,5	-*-
Площа земель природно-заповідного фонду	тис. га	262,607	263,286	263,286	-*-
Питома вага фактичної площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці	%	7,88	7,89	7,89	-*-
Площа регіональних ландшафтних парків	тис. га	85,0	85,0	85,0	-*-
Кількість розроблених проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій об'єктів природно-заповідного фонду	одиниць	0	14	15	-*-
Кількість реконструйованих об'єктів системи каналізаційних мереж та очисних споруд	одиниць	1	4	4	-*-
Використання коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища	тис. грн.	3812,5	8200,7	7360,0	-*-
Потужність об'єктів альтернативної електроенергетики	мВт	47,9	48,7	48,7	-*-
Потужність об'єктів альтернативної теплоенергетики	Гкал/год	63,8	69,1	69,1	-*-

Кількість екологічних індикаторів може бути розширена шляхом включення до моніторингу додаткових показників відповідно до запитів.

Відповідно до п.10 постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1272 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення» результати моніторингу замовник оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті та вносить до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки один раз на рік протягом строку дії документа державного планування та через рік після закінчення такого строку та у разі виявлення не передбачених

звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, вживає заходів для їх усунення.

10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності)

Оскільки наслідки планованої діяльності, передбаченої Програмою, не поширюватимуться на території за межами України та не матимуть впливу на довкілля суміжних країн, ймовірні транскордонні наслідки для довкілля, у тому числі, для здоров'я населення внаслідок реалізації Програми є відсутніми.

11. Резюме нетехнічного характеру

1. Стратегічна екологічна оцінка Програми здійснювалася в спосіб, що передбачав такий алгоритм дій: визначення ключових екологічних проблем, що стосуються сталого розвитку Чернігівської області; проведення оцінки стану довкілля й виявлення трендів, характерних для окремих компонент навколишнього середовища та стану здоров'я населення області; аналіз відповідності цілей Програми стратегічним цілям державної екологічної політики; розробка заходів з пом'якшення ймовірних негативних впливів реалізації Програми; формулювання пропозицій щодо моніторингу; підготовка звіту про СЕО Програми.

2. За підсумками СЕО підготовлено «Звіт про стратегічну екологічну оцінку Програми економічного і соціального відновлення та розвитку Чернігівської області на 2024 рік», щодо якого організовано інформування та обговорення громадськістю регіону.

3. Програма загалом враховує концепцію сталого розвитку Чернігівської області, розроблена у відповідності до конституційного принципу пріоритету інтересів людини у регіональній політиці та зорієнтована на поліпшення стану довкілля, умов життєдіяльності населення і його здоров'я.

4. Основною метою Програми є відродження економічного потенціалу регіону та його соціальної сфери для забезпечення гідних умов життя та добробуту населення області на підставі позитивних структурних зрушень в економіці, забезпечення її розвитку та підвищення її конкурентоспроможності на основі подолання негативних наслідків впливу російської збройної агресії шляхом відновлення зруйнованих та пошкоджених об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, стимулювання інвестиційної діяльності та ділової активності малого і середнього бізнесу, подальшого підвищення енергоефективності об'єктів житлово-комунального господарства та соціальної сфери, підвищення комфортності проживання громадян за рахунок відбудови, відновлення та розвитку транспортної інфраструктури, створення сприятливих умов для відновлення розвитку територіальних громад, вирішення соціальних і гуманітарних питань.

5. У Програмі передбачено комплекс основних завдань та заходів, спрямованих на стабілізацію роботи і розвиток галузей виробничої та соціальної сфери області у 2024 році, відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021-2027 роки, Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року та пріоритетів розвитку регіону

шляхом взаємодії обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадськості.

6. Аналіз трендів стану довкілля в області виявив тенденції зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; скорочення забору свіжої води та зменшення скидів зворотних вод на фоні підвищення рівня їх концентрації; зменшення обсягів утворення відходів на фоні нарощення обсягів їх накопичення. Для Чернігівської області характерні зростання рівня захворюваності та найвищі в Україні показники смертності.

7. Реалізація Програми з великою долею ймовірності не повинна призвести до появи нових негативних впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення.

8. У Звіті СЕО Програми на виконання обґрунтованих рекомендацій запропоновано впровадити інструменти ефективного і багатостороннього моніторингу впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення. Запропоновано систему індикаторів проведення моніторингу відповідно до ключових екологічних викликів та потенційних ризиків реалізації Програми.

9. З огляду на зазначене, можна стверджувати, що в цілому розроблення Програми було проведено з урахуванням ймовірних впливів на довкілля та стан здоров'я населення та прагненням нівелювати негативні наслідки. Реалізація Програми сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на довкілля, поліпшенню здоров'я населення та умов його життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р., № 2354-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>
2. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 20.05 2017 р., № 2059-VIII – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 41. – ст.546. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 «Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» – Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/arhiv-nakaziv-mindovkillya-za-2018-rik/>
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки // Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

7. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=28101&tp=1>

8. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції ЄС про оцінку впливу на довкілля в транскордонному контексті, 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99#Text

9. Екологічні паспорти Чернігівської області за 2012-2022 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15800&tp=1&pg=>

10. Доповіді про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області у 2020-2022 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15801&tp=1&pg=>

11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

12. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua/books/silgosp.php>

РОБОЧА ГРУПА З РОЗРОБКИ СЕО
Програми економічного і соціального відновлення та розвитку
Чернігівської області на 2024 рік:

Керівник:

заступник директора Департаменту
економічного розвитку обласної державної
адміністрації – начальник управління
бізнес-клімату, споживчого ринку
та ціноутворення

Кваліфікація:

планування народного господарства

С.І.ПОЛТОРАЦЬКА

Відповідальний виконавець:

начальник управління
регіонального розвитку
Департаменту економічного
розвитку обласної
державної адміністрації

Кваліфікація:

1. устаткування і технологія зварювального виробництва /інженер-механік
2. облік і аудит / економіст спеціаліст

А.А. БАЖЕНОВА

Виконавець:

заступник начальника управління
регіонального розвитку – начальник
відділу стратегічного планування,
прогнозування та моніторингу
регіонального розвитку

Департаменту економічного розвитку
обласної державної адміністрації

Кваліфікація:

облік і аудит

І.В.ВОЛЧЕК